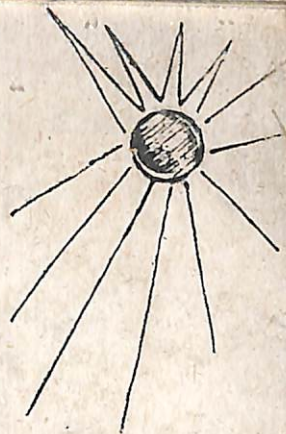

ՊԱՆՏ. ԶԻՆԿԱԶԵ

ՈՔՐԻԿ

ԳՐՈՆՈՄԵ

ՊԵՏԼՐԱՏ

1 2 3 5

ՅԵՐԵԿԱՆ

S2011-071

899.962-10

2-68 ՊԱՆՏ. ՉԻԿԿԱԶԵ

ur

ՓՈՔՐԻԿ ԱԳՐՈՆՈՄԸ

Վրացերենից թարգմանեց
ԱՐՇԱԿ ՄԵՀՐԱՅԱՆ

08574
42580

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1936

Շաղիկը Եկ. Մ. Հառաբյուրյանի
խմբագրեց Հ. Պետրոսյան
Տեխ. խմբ. Տ. խալվանյան
Սրբագրիչ՝ Ս. Շանթազյան

Պետհրատի տպարան
Գլխավորի լիազոր.՝ 1061, Պատվեր 474
Հրատ. 3671. Տիրաժ 3000

Հանձնված է արտադրության 22 մարտի 1936 թ.
Ստորագրված է տպելու 10 ապրիլի 1936 թ.

ПАНТ. ЧХИКВАДЗЕ
МАЛЕНЬКИЙ АГРОНОМ
ГИЗ ССР Армении, Эривань

Փ Ո Ք Ր Ի Կ Ա Գ Ր Ո Ն Ո Մ Ը

Յուրա ձմռան որերն արդեն մոտենում եյին
իրենց վախճանին։ Շուտով գյուղն ել կսկսի կեն-
դանանալ. սկսվելու լեն գյուղացիների դաշտալին
աշխատանքները։

Յոթնամյա դպրոցի բակում լսվեց վերջին դասի
դանգը... պարապմունքները վերջացան... դպրոցը
դատարկվեց... բակում տիրեց լուռթյուն...

— Պիտներ-ռազմիկներ, դեպի աշխատանք, — լըս-
վեց ռազմիկների ղեկավար Վանոյի ձայնը, և անմի-
ջապես 10—12 տարեկան տղա ու աղջիկ շարք-շարքի
կանգնած՝ ուղղվեցին դեպի դպրոցի պահեստը՝ աշխա-
տանքի գործիքներ ստանալու։

Վանոն, թեև մեծ դժվարությամբ, բայց կարողա-
ցավ փոքրիկ հողամաս ձեռք բերել՝ պիտներ-ռազմիկ-
ների համար ցուցադրական բանջարանոց կազմա-
կերպելու. միևնույն ժամանակ նրա ջանքերի շնոր-
հիվ և գյուղի գյուղատնտեսի աջակցությամբ վորոշ-

վեց այդ բանջարանոցում, առաջին հերթին իբրեւ փորձ, մշակել կուտուրական բույսեր...

— Դե, Գիորգի, Թամար, Իրակլի, ձեզ տեսնեմ, գործի անցեք և ակոսաշարքեր պատրաստեք՝ յեգիպտացորնի սերմացվի համար:

Ապա Վանոն դառնալով խումբ-խումբ աշխատանքի պատրաստ պիտոներ-ռազմիկներին՝ ասաց.

— Տղերք, դուք ել սկսեցեք կաղամբները շիթել... Դե, աշխուժ շարժվեք, ընկերներ, մի ժամվա մեջ պետք է ամբողջ աշխատանքն ավարտենք: Ապա, ձեզ տեսնեմ...

— Յեթե այդպես անենք, վաղն այլևս աշխատանք չենք ունենա, — միամիտ առարկեց փոքրիկ Գոգան, վորն առաջ բերեց ընդհանուր ծիծաղ:

— Մի վախենա, Գոգա, վաղվա համար ել աշխատանք կգտնենք... — փաղաքշելով սիրալիր պատասխանեց Վանոն. — Վաղը պետք է դբաղվենք պամիդոր շիթելու և ջրանցքի հետ կապված աշխատանքներով: Զաքարիայի աղբյուրից ջուրը պիտի անցկացնենք դեպի մեր բանջարանոցը:

— Զուրն ինչներին է պետք, Վանո, — միամիտ հարց է տալիս նորից փոքրիկ Գոգան ու առաջ է բերում կենսուրախ ռազմիկ-պիտոներների մեջ ընդհանուր ծիծաղ ու քրքիշ...

— Բանջարանոցը պիտի ջրենք, Գոգա ջան, բանջարանոցը, — պատասխանեց Վանոն և անցավ աշխատողներին շարքերը, վորպեսզի անձամբ վերահասող իրնի կատարվող աշխատանքին:

— Աշխատանքի ժամանակ ոյինբաղուժյուն չանեք և գործը չփչացնեք. թե չե, հո գիտե՞ք մեր բարկացկոտ ու ջղալին դուրդատնտեսին:

— Վանո, կաղամբը խորը թաղե՞նք, թե...

— Ա՛յ, այսպես... այսքանը թաղեք հողի մեջ՝ արմատներից վեր...

Վանոն փայտի ձողիկի վրա ցույց է տալիս բոլորին, թե ինչ խորությամբ պիտի թաղվեն կաղամբները, բացատրում է նրանց կաղամբը շիթելու աշխատանքները և ուղղում յեգիպտացորնի ակոսաշարքերը...

Կենսուրախ, շարժուն ու վառվռուն պիտոներները յերգ ու ծիծաղով վազվզում են դեռ ու դեն, քրտնքակոխ աշխատում և այդ յեռուն աշխատանքի ժամին աջ ու ձախ արագ պտտվում են ու փայլվում պիտոներ-ռազմիկների ձեռքին յեղած բահերն ու գյուղատնտեսական այլ գործիքները...

— Կոճիա, բեր սերմացուն, — կարգադրում է դեկավարը և մի ակնթարթում կուտուրական բույսերի յեղունգաչափ հատիկները շաղ են ընկնում ակոսաշարքերում:

Վանոն շարունակ հող է լցնում սերմած ակոսներում...

Յերգ ու խաղով կատարված նրանց խմբային այս յեռուն աշխատանքի ձայները, վոգեկորության խինդն ու ծիծաղը, ուրախ բացականչությունները տարածվում էյին ողի մեջ, դեպի հեռուները և դեպի իրենց հրավիրում անցնող-դարձողների ուշադրությունը,

վորոնք նախանձոտ չար աչքերով նայում էյին պի-
ոներ-ռազմիկների այս յեռուն-խմբային աշխա-
տանքին:

— Ես ուր ես կորել, այ տղա,—նկատեց դայրա-
ցած Ալեքսին դպրոցից ուշ վերադարձած Վանոյին և
ջղայնությունից ձեռքին բռնած կացնով զարկեց
ծառի կոճղին այնպես, վոր կացնի կոթը փշուր-փը-
շուր յեղավ:

Ալեքսին դբադված եր աչքու աշխատանքներով,
բայց քանի վոր դանդաղ եր աշխատում ու ձանձ-
րութիւնով, ուստի և այգում աշխատանքը հա կար ու
կար, յերբեք չեր վերջանում...

— Վերտեղ պետք է լինեյի... Վանոն վախից իր
քայլերը դանդաղեցրեց և մոտեցավ Ալեքսուն:

— Հիմա ի՞նչ դպրոցի ժամանակ ե, այ տղա.
հրեն՝ Յեգորի տղաները կեսօրին՝ արդեն տանն էյին.
յերբ ես տուն յեկել, հա... Մինչև հիմա ի՞նչ կարևոր
գործեր ունեյիր դպրոցում, վոր չես կարողացել ա-
ղատվել ու ժամանակին տուն գալ,—դայրացած ու
ջղայնացած խոսում եր Ալեքսին—մի կողմից աչքի
տակով նայելով կացնի կոտրած կոթին, մյուս կողմից՝
բարկացկոտ հայացքը չեր հեռացնում Վանոյից, նրա
այգչափ ուշանալու համար: Այդ նորից գլուխը կա-
խեց և սկսեց աշխատել իր կոթը կոտրած կացնով:

— Յեգորի տղաներին չեն ընդունել պիոներ կադ-
մակերալության մեջ և չեն ել թողնում նրանց, վոր
աշխատեն պիոներական կոլեկտիվի բանջարանոցում...
Յեա նոր վերջացրի աշխատանքներս և յեկա, այնպես

վոր իդուր ես բարկանում,—ավելացրեց Վանոն և
քայլերն ուղղեց դեպի տուն՝ գրքերն ու պայուսակը
տեղավորելու համար...

— Կոլեկտիվ ցույց կտամ քեզ, տես, վոր բոլո-
րովին դուրս չբերեմ դպրոցից... այ տղա, ի՞նչ բան-
ջարանոցի ժամանակ ե ես ձմռան կեսին... հիվ
լսել, վոր եսպես անժամանակ տնից սերմացու տա-
նեն. մինչև ավետումը բա կարելի՞ չե վորևե տնից
սերմացու դուրս տանել...

— Մենք այսօր բանջարանոց ել ենք ցանել, չե-
զիպտացորնի սերմացուն ել:

— Այ հողը գլխներիդ. բա ես սառնամանիքին
սերմ անել կլինի. ես ցրտին հողը սերմացու կըն-
դունի...

— Ի՞նչ ավետում, ի՞նչ մավետում, այ ապեր, ի՞նչ
բաների մասին ես խոսում. դրանք բոլորը հին բա-
ներ են,—մի քիչ սիրտ առնելով պատասխանեց Վանոն
ու նորից դարձավ դեպի Ալեքսին,—հիմա ի՞նչ ել վոր
ցանենք, թե լավ բերք ե տալու, թե լավ վորակի յե
լինելու: Վորքան շուտ ցանես, այնքան ել շուտ կը-
հասնի. դրանից ավելի լավ ի՞նչ ես ուզում...

— Լավ, ե, լավ, գլուխս մի տանի քո Սողոմոն
իմաստունի ծակ փիլիսոփայություններով. մարտ
ամսին, վոր մեր պապերը, մեր նախնիները վար ու
ցանք չեն արել, պակաս են ապրել, պակաս են ինձ-
նից ու քեզնից լավ ապրել. նրանք սոված են կո-
տորվել,—շարունակում եր իր պնդումներն Ալեքսին,
միաժամանակ ամոթով նայում եր իր բակ ու շրջա-

պատին, ուր չիմանները պար եյին բռնել աջ ու ձախ և վռնվոք չէր մտածել նրանց քրքահան անելու մասին, իսկ ժամանակին վարուցանք անելու մասին հո շատ ել գլուխը չէր ցավացնում Ալեքսի փարցխալաձեն... Գյուղում, ամեն տեղ ցանված եյին բանջարանոցները, իսկ նա իր բանջարանոցը ցանկապատելու մասին անգամ դեռ չէր ել մտածել, վնչ մի նախապատրաստական աշխատանք չէր կատարել:

— Շուտ արա, ճաշդ կեր, գնանք անտառ, մի կապ խաչմար բերենք, այգու համար պետք ե... վոտներդ կջարդվեյին, վոր մի փոքր շուտ գայիր տուն ու աշխատանքիս ոգնեյի՞ր,— դեպի տուն գնացող Վանոյի յետևից կանչեց Ալեքսին և նստեց ծառի կոճղի վրա:

— Վնչ մեջքս, հոգիս դուրս յեկավ եսքան քաշ գալուց, եսքան աշխատելուց. ես ցանցառ հիմարապիլաներն ել գլուխներս տանում են, թե մարտին սկսեցեք ձեր վարուցանքը... իսկ վոր սերմացուն հողի մեջ փտի հիվ ձրտի դրան պատասխան տա. չե՞ վոր հողը նորից սերմելու կդառնա:

Մրթմրթում եր ինքն իրեն Ալեքսին ու ծառի կոճղին նստած՝ կամաց-կամաց անուշ ծխացրեց աջաբական թուռի վորակի թուլթուռը:

— Պրծիր, այ տղա, վերջացրու ճաշդ, մի յերկաբացնի. դուրս յեկ սենյակից,— շտապեցնում եր Ալեքսին դպրոցից նոր վերադարձած Վանոյին՝ անտառ գնալու համար. ինքն ել անհրաժեշտ գործիքները

ձեռքին՝ պատրաստ կանգնած եր անտառ գնալու համար:

— Յես եսոր են մեր դիմացի բակի բանջարանոցն եմ ցանելու,— բակը դուրս գալով պատասխանեց Վանոն,— դրա համար ել մեր գյուղատնտեսից մի քանի կուլտուրական սերմացուներ վերցրի:

— Յես քեզ բանջարանոց ցույց կտամ, ձենդ կըտրի, քանի դեռ քիթդ չեմ տրորել ու կարմիր ներկել. յես քեզ բան եմ ասում, դու ինձ չես լսում ու քու են քնձոռո գյուղատնտեսի խելքովն ես ընկե՞ր. Շուտ, կացիրն վերցրո՛ւ և անալ ընկիր, թե չե՛ չգիտեմ թե ինչ կանեմ քեզ:

— Յես քեզ ասացի, վոր աշխատանք ունեմ— յեգիպտացորեն եմ ցանելու,— վճռականորեն հայտարարեց Վանոն ու խրճիթից կուլտուրական սերմացուն դուրս բերելով՝ պատրաստվեց հեռանալու:

— Արի ու ես անիրավի քիթ ու մոռթը մի ջարդի:

— Ի՞նչ ես ջղայնացել, ան մարդ, ի՞նչ ե պատահել,— խոսակցութանը խառնվեց հարեանի մոտից նոր վերադարձած Մակրինեն:

— Ի՞նչպես թե՛ ինչու յեմ ջղայնացել. ան կնիկ, յե՞ս եմ ես տան մեծը, կարգադրողը, թե՞ դա... ես սառնամանիքին ի՞նչ սերմ անելու ժամանակ ե, վոր թարս ձի յե նստել եդ անիրավը և վեր չի գալիս:

— Զուր ես չաբանում, ան մարդ, դա իր փոքր տեղովն արդեն գլխի յե ընկել, վոր վարուցանքի ժամանակ ե արդեն, իսկ դու մատը մատին չես

ուղում խփել. դու սպասում ես, վոր մալխը դա, նոր մտածես այդ մասին... Շուրջդ չես նայում, աչքերդ չեն տեսնում, վոր բոլորին շտապեցնում են վարուցանքը շուտ սկսել, շուտ սերմը հողին հանձնել, վոր համ բերքն առատ լինի, համ ել լավ վորակի:

— Դու ել ես դրանց խելքովն ընկե՞լ, Մակրինե. ա՛յ կոտորվեք լուք, հա, ձեր վարուցանքով,— դայրացած բացականչեց Ալեքսին ու գլուխն առավ մենակ գնաց անտառ:

*
*
*

Մի փոքր հետո Վանոն, դիմացի տան բակի բանջարանոցում, վարժ հողագործի նման, աջ ու ձախ եր շարժում փայտի ող բահը, նա արդեն սկսել եր իր սերմ անելու աշխատանքը ցուցադրական բանջարանոցում և գյուղատնտեսական անհրաժեշտ պահանջները համապատասխան շարք-շարք ածունեբույս կանոնավոր կերպով տեղավորում եր սերմացուն:

Շատ աշխատեց Ալեքսին յետ կանգնեցնել Վանոնին իր մտադրությունից, հազար թուփ ու մուր թափեց վրան, դիմեց նաև հաճողելու փորձին, թե սերմացուն կփչանա, կփռի, յեթե ժամանակից շուտ հողին հանձնվի, բայց վոչինչ դուրս չեկավ. Վանոն արդեն վաղուց աշխատանքի չեր անցել, համաձայն գյուղատնտեսի ցուցմունքների, և պիտներ-կոլեկտիվի ցուցադրական բանջարանոցում վաղուց արդեն ավարտել եր սերմանման աշխատանքները...

Հասակակից ընկերների ոգնությամբ դիմացի

բակի հողամասը միացրեց Ստեփանելի անմշակ հողամասին, և մի քանի հասակավոր պիտներներ ընկերովի մշակեցին այդ հողը:

Վանոն այստեղ ել գլխավորում եր գործը և ղեկավարում աշխատանքները:

Ալեքսին շատ խոսեց վորդու հետ, բարկացավ, անիծեց, բայց վոչինչ չոգնեց, սպառնաց մինչև իսկ, թե իմ պապենական հողի վրա վոչ մի գնով թույլ չեմ տա ոտաըններին՝ իրենց ուղածն անելու. սակայն ամեն ինչ դուր անցավ. Վանոն իր ուղածն արավ, և ժամանակից շուտ վարուցանքի յենթարկված կոլեկտիվի հողամասի վրա արդեն ծածանվում եյին չեգիպտացորնի սիրուն ծիլերը:

Ալեքսու մատնանշած «ավետումն» անցավ, նրա չետևից գլորվեց նաև «պարտահատուցման» շաբաթը. բայց նրա նախագուշակած սառնամանիքն ու խիստ ձյունները մեջտեղ չեկան, չարդարացան Ալեքսու չենթադրությունները, ընդհակառակը՝ զարմանալի արևոտ յեղանակներ յեղան գարնան նախորելին... Փչող տաք քամիների հետևանքով մինչև իսկ գետնի յերեսն սկսեց ձաքձքել և հողի մեջ բահն ու խոփն այլևս գործ չեկին կարողանում տեսնել:

Խիստ մտատանջության մեջ ընկավ Ալեքսին. շվարած եր մնացել տիրող յեղանակների հանդեպ: Ապրիլ ամիսն արդեն մոտենում եր իր վախճանին, սակայն վար ու ցանք սկսել նա դեռ չեր կարողացել... Ամեն անգամ չորացած-ձաքձքած հողին բահը դիպցնելիս՝ կոթն եր կոտրվում, բան չեր կարողանում անել...

Ծանր մտքեր պաշարեցին նրան... մտածում եր,

մտածում և յեւք չեւր գտնում այս դրուժութունից
դուրս գալու...

— Ի՞նչ ե, այ որհնւած, չլինի՞ սովի առաջն ես
կանգնեցնում մեզ, վոր ես ծանր որերին մի կաթիլ
անձրեւ անգամ խնայում ես մեզնից: Յերմշտ...
բայց այսքան յէրկարատեւ,— մտածում եր Ալեքսին ու
նախանձոտ հայացքով նայում պիտեւերների վար ու
ցանքին:

Դեռ մայիսը չեւր հասել, յերբ արդեն պիտեւերա-
կան կոլեկտիվի արտը ծովի ալիքների նման ծփում
եւր թեթեւ զեփյուռից անգամ...

— Տես ինչպե՞ս ես փոքրիկ չերեխաներն իրենց
մանկական խելքով հաղթեցին ինձ, ե՛ր,— դառնությամբ
խոստովանւում եր Ալեքսին և ապշած նայում կոլեկ-
տիվի կանաչած փարթամ արտերին: Քառասուն տարի
յե, վողջ կյանքս մաշել եմ ես հողը քանդելիս. բա-
հելուց ու ցանելուց բացի, ուրիշ վոչինչ չեմ սովորել
եսքան տարիների ընթացքում. բայց արի տես, վոր
ինձ նման անկիրթ ու տգետ մարդու բահելն ու ցա-
նելն ել պետք չի գալիս ես անիւրավ հողին. մենք յետ
ենք մնացել... Բա յես վոր տգետ ու հիմար չլինեյի,
ժամերով կկանգնեյի ու կլիճեյի՞ ընտանիքիս կամ
վորդուս հետ, ինչ-վոր «ավետումի» ու «պարտա-
հատուցման» շաբաթի մասին. բա սա հիմարութուն
չէ. ավելի լավ չէր լինի՝ լսեյի իմ փոքրիկին և իր
ժամանակին սերմացուն հողին հանձնեյի, հիմա հո
եւս դժբախտ որին չեյի լինի կանգնած: Իմ համա-
ռությամբ փասեցի և՛ ինձ, և՛ իմ ընտանիքին... Յեւ

ի՞նչ իրավունք ունեյի ընտանիքս սովի դռանը կանգ-
նեցնելու...

Ալեքսին տխուր ու մտադրաղ նստեց քարին և
դառն մտածմունքների մեջ ընկավ...

Փողոցից լավեց մանուկների կենսուրախ ձիչն ու
աղաղակը. նրանք դժվոճցով դպրոցից վերադառ-
նում եյին տուն...

Վանոն ել դպրոցից վերադարձավ տուն. նա
արտասովոր ուրախ տրամադրության մեջ եր:

— Ա՛լի ջան,— գալուն պես՝ Վանոն դիմեց իր
հորը, վորը մտածմունքների մեջ ընկած նստած
եւր քարին.— Վաղը բանալու յենք մեր արտերը
ջրող առուն... մի ամբողջ գիշեր ել մեր հողամասերն
ե ջրելու այդ առուն. ե՛ն ժամանակ կաշխատենք ցա-
նել իհարկե...

Ալեքսին աչքերը չռած ու զարմացած նայում եր
Վանոյին և իր ականջներին չեւր հավատում, վոր լած-
ները ճշմարիտ են...

— Ի՞նչ ես ասում, զավակս,— հուզված հարցրեց
Ալեքսին և սրտատրոփ սպասում եր պատասխանին:

— Ա՛լի ջան, ասացի վոր մի գիշեր չառուն բաց
են թողնելու դեպի մեր արտերը. իսկ մեր հողամա-
սերի վոռոգման համար մի գիշեր ել բավական ե...

— Բա՛ց, իհարկե,— խոսքը յերկարացնելով շարու-
նակեց Վանոն, շեշտակի նայելով հոր աչքերին,—
շատ մոտ աղաղայում անշուշտ մեր բոլոր հողերը
կհանձնենք կոլեկտիվին— կոլեկտիվ կմտնենք...

— Կոլեկտիվի՞ն...

— Այո, ապի ջան, կոլեկտիվին. կոլեկտիվորեն, հոտեսմը, թե ի՞նչպիսի բանջարանոց ու արտեր մշակեցինք ընդհանուր ուժեղով. ապագայում հասակավորներդ ել, ձեր փորձով ու խորհուրդներով, ոգնության պիտի գաք մեզ...

— Կոլեկտիվում,— ծոր տվեց Ալեքսին, և վերջին վանկը հանգավ նրա շրթունքներին. նորից ընկավ խորը մտածմունքների մեջ...

— Գալիս եմ... յես կոլեկտիվի կողմնակից եմ. թեկուզ հենց այս տարվանից... իսկ դու, սիրելիս, անպայման ազրոնում պիտի դառնաս,— ավելացրեց Ալեքսին և դեմքին մի տեսակ կարմրություն զգաց, յերբ հիշեց այն անախորժ տեսարանը, վոր ունեցել էր վորդու հետ շաքաթներ առաջ։ Ալեքսին համոզվեց, վոր ինքը սխալ է յեղել և վորոշեց— «քանի վոր գյուղի տնտեսության համար նույնպես անհրաժեշտ են գիտությամբ զինված, բանիմաց ու փորձված մարդիկ... Վանոյին ել անպայման ազրոնում պիտի դարձնեմ»։

ՎԱՂԸ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 25-Ն Ե

Գյուղերը ձերմակ յափնջի ելին հագել։ Արմավենու չորացած հատիկների շուրջը ձթձթում էին թռչունները։

— Ծրիխալ—լավում եր ճալակերպ թռչունի ծղըրտոցը, ճյուղից ճյուղ վոստոստում ելին չաղլիկ կեռներները։

Հեռվից խուլ կերպով լավում էին վորսորդական հրացանների ձայներ. 12-13 տարեկան յերեխաներ, խմբված ծառերի մոտ, հետևում էլին այս ու աջնտեղ վոստոտող թռչուններին։

— Իմ հրացանը լավ տեսակի յե. հին սիստեմի։

— Իմն ավելի լավ ե։

— Իմս իսկական ցենտրալկա չե—ծառերի մոտ խմբված պատանի, վորսորդներից ամեն մեկն աշխատում եր գովել իր հրացանը՝ և ուշադրությամբ նայում էլին թռչունների հետքերին։

Հենց այդ վայրկյանին մի մեծ թռչուն յեկավ ու

նստեց ծառի ճյուղին. վանոն իսկույն հարձարեցրեց. գետնին փռվեց ու նշան առավ:

Նույն որինակին հետեց Բիձինան:

Վերջինից ել որինակ վերցրեց Շոթան...

Այսպես յերեք վորսորդներ իրենց հրացաններն ուղղեցին դեպի այդ թռչունը:

— Ճախ...

Թռչունը ցած ընկավ և կիսակենդան փռվեց ըսպիտակ ձյան վրա:

Ճշմարիտ վոր վանոյի հրացանը լավ տեսակի յե. անագին հեռավորության վրայից թռչունին վայր ձգեց գետին:

— Ի՞նչ ես դու ել ավելորդ-ավելորդ խոսում. իմ հրացանը չե՞ր կարող նույն թռչունին գետին գլորել, վոր վանոյին ես գովեմ: Ես հրացանով հայրս անցյալ տարի արջ ե սպանել. թռչունն ի՞նչ ե, վոր չկարողանար վայր գլորել:

— Եսքան հեռավորության վրա, իհարկե, չեր կարող:

— Դե վոր եղպես ե, արի գրազ գանք:

— Գրազ գանք...

— Տղաներ, չմոռանաք, եսոր պիտներ-ռազմիկներ ընդհանուր ժողով ե,— ձայն տվեց վորսորդ պատանիներին դեպի գլուղխորհրդի գրասենյակ գնացող Գարոն և շարունակեց իր ձանաղարհը:

Վորսորդները գլուխները քորեցին...

— Տղերք, եսոր որակարգի մեջ դրված ե Գարո-

յի պեկուցումը փետրվարի 25-ի նշանակության մասին:

— Յեթե այդպես ե, գնանք. ինչեւ յենք ուշանում...

— Հրացանները:

— Հետներս վերցնենք:

— Ի՞նչպես կարելի յե հրացաններով գնալ պիտներ-ռազմիկներ ժողովի:

— Յեթե այդպես ե, բոլորս դեպի մեր տները, ապա հավաքվենք դպրոցի բակում:

— Վանո, վանո, տես ինչ լավ թռչուն ե նստել դիմացի ծառին:

Դու ել ժամանակ գտար, ինչ թռչուն, ինչ բան, ախր կարող ենք ուշանալ...

— Լավ, իսկ յեթե Գարոն չանցներ մեր կողմը և մեզ չպատահե՞ր:

— Գարոն. ասենք թե Գարոն չանցներ, բա յես գլխեմ վոր եսոր ժողով կար...

— Իհարկե գլխեյինք, բայց չեյինք հիշում...

— Իսկի ել չե... շատ լավ հիշում եյի,— շարունակում եր պնդել վանոն և աչքի տակով նայում եր ծառի ճյուղին նստած թռչունին...

— Գնանք տուն...

— Գնանք... ասացին ընկերները և ձուլնոտ ձանաղարհով քալելն ուղղեցին դեպի իրենց տները...

Դպրոցի ընդարձակ բակը լցված ե պիտներներով... Ուրախ խինդ ու ծիծաղ տիրում եամեն տեղ. պատըշգամբից զուռնայի ձայն ե լսվում. պար են գալիս, ուրախանում են: Մի խումբ պիտներներ ել դպրոցի բակի մի անկյունում սկսեցին իրենց խմբային յերգը:

Հինգ-վեց պիտոներ դպրոցական սեղանի շուրջը
խմբված՝ շտապեցնում են միմյանց:

Գրում—պատրաստում են ավուր-պատշաճ պլա-
կատներ...

— Պատրաստ ե:

— Վերջացրինք:

— Վանձ, սոսինձ բեր՝ փակցնենք:

— Վերստեղից ճարեմ սոսինձ:

— Վերստեղից ուզում ես՝ ճարիր, շուտ, հարկա-
վոր ե:

— Մեխով կարելի չե փակցնել:

— Մեխ վերստեղից գտնենք:

— Տնից կրեբեմ...

Դռան մեջ լեռնաց դեկավար Գաբոն. նա ինչպես
միշտ, այս անգամ ել ուրախ տրամադրություն մեջ ե:

Պիտոներները լռում են:

— Նստե՛ք, բարեկամներ,— դիմում է Գաբոն
պիտոներներին և մեկ-մեկ նայում բոլորին:

Գաբոն նույնպես նստում է...

Գրպանից հանում է տետրակը...

— Բարեկամներ,— լռությամբ ընդհատեց Գաբոն
և բացեց տետրակը. — այսօր ուզում եմ զրույց բա-
նալ ձեզ հետ, թե ինչպես խորհրդայնացավ Վրաս-
տանը: Ինչպես գիտեք, վաղը լրանում է տասը տարին
այն որվանից, լեռը մեզնում հաստատվեց բանվորա-
գյուղացիական իշխանություն: Ինչպես հայտնի չե
ձեզ պիտոներ-շարժման պատմությունից, մինչև խոր-

հրդային իշխանություն հաստատվելը մեզնում վոչ
մի կազմակերպություն գոյություն չուներ աճող
սերնդի արտադպրոցական կրթության և բանվորա-
կան շարժման ուսումնասիրություն համար:

Այն ժամանակվա աճող սերունդը, նրանց թվում
նաև լեռ, լեռիտասարդությունը գիտելու և հեղափո-
խական կռիվների համար նախապատրաստելու գործը
հարկադրված ելինք տանել ընդհատակյա աշխատանք-
ների միջոցով, շատ հաճախ ծնողների կամքին հա-
կառակ:

Այսօր, լեթե դուք ազատ կերպով մտնում եք
պիտոներ-ուսուցիչների շարքերը, ամեն կերպ աջակ-
ցում են ձեզ. մինչդեռ սրանից տասը տարի առաջ
ձեր հասակում գտնված պատանիները մերկ ու բո-
քիկ ելին և շատ անգամ սոված ու տանջված՝ տաս-
նյակ կիլոմետր ճանապարհ ելին կտրում խավար գի-
շերներին—անլեզու-զաղտնի ժողովին մասնակցե-
լու համար:

Այսպես եր այն ժամանակ աճող սերնդի վիճակը:
Գաբոն թերթեց իր տետրակը և պիտոներ-ուսու-
ցիչներին կարգաց անցյալ հուշերից մի քանի նմուշ-
ներ:

*
* *

Փետրվար ամիսն եր: Ամբողջ Գուրիան վոտքի
վրա լեռ և սարսափով կանգնած պատերազմի սև ուր-
վակների առաջ:

Ցերեկն ու գիշերը հաջորդում ելին իրար և ամեն

ցերեկ ու գիշեր տեղի ելին ունենում նորանոր խրմբերի զորակոչներ, զորահավաքներ: Դեպի զորաշարքերն ելին քաշում «հայրենիք» պաշտպանելու համար մինչև յերեսուն տարեկան հասակ ունեցողներին: Այս քառասուն տարեկաններին:

Մի քիչ ուշ՝ գործը հասավ նաև 60 տարեկաններին:

Իսկ վերջում (այս բոլորը պատահեց ընդամենը մի ամսվա ընթացքում)

— Դուրս յեկեք բոլորդ, — առաջարկվում էր Գուրիայի գյուղացիությանը, և ժողովրդի մեջ որեցոր աճում էր դժգոհությունն ու անբավականությունը:

Այսպիսով նրանք գյուղերում նստած, հայհույում-անվանարկում ելին բոլշևիկներին:

Բամբաստում... սուտ-սուտ լուրեր տարածում ներանց մասին...

Նախագուշակում էին, վոր՝

— Բոլշևիկները, վորպես թե, հենց վոր կգան, անմիջապես վերջ կտրվի վրաց ժողովրդի ղեկավարությանը, վրացիները կվերանան, կվերանա. նաև վրացական կուլտուրան, լեզուն, ամոթն ու նամուսը...

Սհա այսպես, ազգային ներկայացուցիչները, կոմիտեների ներկայացուցիչներից սկսած մինչև շտաբի անդամները, վոտքից մինչև գլուխ զինված՝ շրջում ելին գյուղերում, քարոզում ժողովրդին չլերատեսակ ստերով և սարսափի տակ ելին պահում աշխատող-ողամարդ ձեռքերից դուրկ անոգնական մնացած ընտանիքներին, և, վորպես թե դասավրժների վորո-

նումների պատրվակով, գյուղերն ավերում, իրենց սովորական զինված խմբերի այցելություններով և խուզարկություններով՝ սարսափի տակ ելին պահում գյուղական ազգաբնակչությունը:

— Այն ժամանակ լեսաշխատում էի ընդհատակյա կոմյերիտական կազմակերպության մեջ, — ասում է Գարոն և թերթում էր տետրակը. — մեր կոմիտեի անդամների մեծ մասը բանտարկված էին մենշևիկների կողմից, և ամբողջ գործի ծանրությունը մնացել էր մի քանի ընկերների վրա միայն, վորոնց թվում էի նաև յես: Կուսկոմիտեի հանձնարարությունով, մենք պիտի տեղեկություններ հասցնեինք Ողուրդեթ՝ շրջանում տարվող աշխատանքների մասին:

Ճանապարհներին գիշեր ու ցերեկ վխտում էին զինված պահակներ, թղթերի ու գրությունների փոխադրումը դժվար էր ու վտանգավոր. իսկ գործը ըսպասել չէր կարող, դանդաղել անկարելի յեր:

Արդեն Սուրամի մոտ Ֆրոնտ էր կազմված:

Իսկ գյուղերում...

Անլեզալ գործունեություն տանող բոլշևիկները ծրագիր էին կազմում իշխանությունն իրենց ձեռքն առնելու համար...

Կոմիտեի նիստերի արձանագրությունները և շրջանային աշխատանքների մասին լեզած նոր տեղեկություններն անհրաժեշտաբար պետք էր շատ շուտ Ողուրդեթ հասցնել:

Յերեք կոմյերիտական ելինք մնացել էր աչքից աննկատ... ուրեմն և չձերբակալված...

Վիճակ ձգեցինք:

Ողուրդեթ գնալն ինձ վիճակվեց...

Ուրախացա...

Թեև մի փոքր ել վախեցա...

Կեսորվա ժամը չերեքն եր, վոր ճանապարհ ընկա...

չես են ժամանակ սովորում եյի գիմնադրւած, և մեր տունն ել շատ մոտ եր այդ գիմնադրւային...

Մեր տանը վոչինչ չասացի այս մասին...

Ներսիս, շորերի տակ, գաղտնի տեղերում անհրաժեշտ թղթերն ու գրութիւնները պնդացրի և տրեխներս հագրին՝ սլացա գեպի Ողուրդեթ...

Ձյունը թափվում է փաթիլ-փաթիլ...

Մերթ ընդ մերթ փչում է նաև սառը քամի...

Ճանապարհս բավական չերկարում եր և դժվարանում եր:

Գնում եմ... բայց...

Արդեն հոգնել եյի...

Սոված եյի, ուտել եյի ուզում...

Դեմ առա մի բավական յերկար Նասակիրալու վերելքին...

Մառախող եր պատել ամենուրեք...

Արդեն մթնում է ...

Մթնում է. և չես աշխատում եմ վորքան կարելի յի քայլերս արագացնել վորպեսզի լուսով տեղ հասնեմ...

Ձյունը մինչև ծնկներս է հասնում, սակայն վախենալով մթնելուց, վերջին եներգիւն հավաքած շտապում եմ առաջ...

Անյա Նասակիրալու բարձունքը:

Թեյի պլանտացիաների մոտ հանդիպեց մի կառք:

Նայում եմ՝ կառքի մեջ նստած են գվարդիայի շտաբի պետը և մի անծանոթ մարդ, վորոնք շտապում են հասնել Չոխատաուր:

Կառքի կողքին՝ կառապանի կողքին ցցված են դաւաբերիւններ*) ձեռքին յերկու գվարդիականներ...

Ուշադրութիւնները կենտրոնացրին ինձ վրա:

Յես գլուխս կախ շտապում եմ առաջ և ուրախանում եմ, վոր սրանից հետո ճանապարհս ավելի հեշտ կլինի, քանի վոր կերթամ կառքի հետքերով, ձյան միջով նրա հարթած ճանապարհով:

— Ո՞վ ես, աչ տղա. ո՞ւր ես գնում, — լսեց մի ձայն կառքի միջից:

— Յէս... ողուրդեթցի չեմ...

— Բա ես կողմերում ի՞նչ ես շինում, աս լաւ կոտ...

Շտաբի պետը հրամայեց կառքը կանգնեցնել:

— Ողուրդեթցի:

— Ո՞ւմ մոտ եյիր գնացել. ի՞նչ գործ ունեցիր այս կողմերում:

— Քեռուս մոտ եյի, — ստեցի և անհարմար զգալով յերեսս շուռ տվի, վորպեսզի աննկատելի դառնամ իմ ծանոթ գվարդիականներից մեկին, վորը, ինչպես յերևում է, չեր հիշում ինձ:

*) Կարճ հրացան: Ծան. Թրդմ.

— Ձեռքդ բարձրացրո՛ւ:

Ձեռքերս բարձրացրի, բայց վախենում եյի, վաչ
թե հանկարծ մի բան գտնեն մոտս:

Խուզարկեցին վոտքից-գլուխ:

Վոչինչ չգտան:

Ազատված աչդ վտանգավոր հանդիպումից՝ աչն-
պես սլացա Նասակիրարու վայրենջից դեպի ցած...
վոր այլևս, թվում եր ինձ, թե հրացանի գնդակը
անգամ չեր կարող հասնել:

Մութն ընկավ...

Հազիվ մի փոքր ճանապարհ եյի կտրել, վոր դի-
շերն իջավ. մութն ե, բայց ձյան լույսն ուղի չե
նշում առաջս. ինքս ել բոլորովին թրջված ու հոգ-
նած՝ ձյունած ճանապարհով շտապում եմ առաջ...

Ողուրդեթ առաջ ել եմ յեղել համարյա նույն տե-
սակի հանձնարարությամբ, այնպես վոր ինձ համար
պարզ ե արդեն, թե վորքան ճանապարհ ե մնացել:
Յերեք կիլոմետր ճանապարհ դեռ ունեմ անցնելու:
Աչնինչ ծնկներս կարծես չեն ուզում այլևս հնազանդ-
վել ինձ. շունչս կտրվում ե. քաղցածությունս ծա-
րավի փոխվեց ե սկսեցի ձյան կույտեր հալեցնել
բերանիս մեջ՝ ծարավս հագեցնելու համար: Բուզս
չորացել եր:

Նստեցի ձյան մեջ...

Այլևս չեմ կարող առաջ անցնել:

Գիշեր ե, թեև ցուրտ ու սառնամանիք, բայց այս-
տեղ, ճանապարհին կարող եմ աղատ քնել, մանա-
վանդ վոր հոգնած եմ ե քունս ել տանում ե:

Ո՛ր, վա՛րքան դժվար ե հոգնածությունը:

Իմ վողջ կյանքում, թեև դեռևս կարճատև, կար-
ծես առաջին անգամ զգացի այսպիսի ծանր հոգնա-
ծություն: Մի քիչ ուժ տվի ինձ...

Վերկացա...

Վեր եմ կացել, վոտքի կանգնել, բայց թեթև
հանգստացածի նման, սրունքներս այլևս չեն հնա-
զանդվում...

Ծանր վերավորի նման ծնկներս ծալվել են, ու-
ղիդ կանգնել չեմ կարողանում: Վախեցա...

Վախը մի փոքր զգաստացրեց ինձ, թեև մեծ դժ-
վարությամբ, բայց մի քայլ արի:

Մի քիչ առաջ գնամ, միևնույն ե՝ քնելու յեմ,
քունս խիստ տանում ե:

Հարբածի նման այս ու այն կողմն եմ ընկնում:

Նկատում եմ՝ աչքերս ել դավաճանում են ինձ,
այլևս չեմ կարողանում հասկանալ, թե ուր եմ գնում,
վոր կողմն եմ շարժվում:

Ձյունը քանի գնում սաստկանում ե:

Վորանդ վոր ե՝ ճանապարհն այլևս չի յերևա...

Ուզում եմ գոռալ, ոգնություն կանչել, սակայն
ամաչում եմ, վախ ել կա սրտումս:

Վոտքից մինչև գլուխ թրջված եմ, շորերս բոլո-
րովին թաց:

Վախենում եմ, վոր կարևոր թղթերն ել թաց լի-
նեն ե վրայի գրությունները ջնջվեն:

Հանկարծ՝ մի փոքրիկ խրճիթ, միջից աղոտ ճրա-
գի լույս:

Կանգ առա: Մտածում եմ՝ մտնեմ այդ խրճիթը
և դիշերը անցկացնեմ այդտեղ: Վայ թե կասկածեն,
բայց ի՞նչ պիտի կասկածեն... Լավ ե, գնամ ու հան-
գը պտանամ այնտեղ...

Մոտեցա, դուռը թակեցի:

Շան հաջոցի հետ մեկտեղ լավեց ներսից մի ձայն.
— Ո՞վ ես:

— Ճամբորդ եմ, հոգնած, — պատասխանեցի:

— Ներս արի, ճամբորդ ախպեր, — լավեց մախ-
մուրի նման փափուկ ձայն:

Սրտիցս կարծես ծանր քար ընկավ. սրտապնդվե-
ցի:

Վերջին ուժերս հավաքեցի և հետևեցի հյուրըն-
կալիս. մտա բակը:

Վրայիս ձյունը թափ տվի:

Հյուրընկալի խրճիթից իմ հասակի յերիտասարդ
մի աղջիկ գուրս բերեց ավելը և սկսեց շորերս մաք-
րել ձյունից:

Ինձ առաջնորդեցին դեպի խրճիթ:

Թաց բաշլըզս կախ տվի սյունից, վոր հորանա:

Տրեխներս հանեցի և ոջախի կրակին կարոտ՝
մոտեցա կրակին տաքանալու:

— Վարանդացի յես, ախպեր:

— Բուկաբերդցի:

— Ո՞ւր ես գնում եսպես անժամանակ:

— Ողուրդեթ եմ գնում, քեռուս մոտ, հանկարծ
ճամբես դժվարացավ և դիշերը վրա հասավ:

— Շատ լավ, բայց ո՞վ ե յեղել քեզ ուղարկողը,

վոր այսպիսի նառնամանիքին հարկադրել ե քեզ եդ-
քան յերկար ճանապարհ կտրել:

— Տանը յեգիպտացորեն չունեյինք. ալյուր չը-
կար. ի՞նչ պիտի անեյինք, ուրիշ ճար չկար...

— Լավ, բայց մի՞թե քեզնից ավելի հասակա-
վորը չկար ձեր տանը:

— Ինչո՞ւ չե, կային, բայց բոլորին պատերազմ
են տարել:

— Հեյ գիտի, հմ. ի՞նչ ցավ ու պատիժ դառավ
ես պատերազմը մեր գլխին:

Շանը ախ քաշեց հյուրընկալս:

— Վայ, խեղճ տղա, — բացականչեց ոջախի մոտ
կուշ յեկած հյուրընկալի կինը՝ Մարինեն, ու աչ-
քերը լցվեցին արցունքով:

— Մարինե, յերիտասարդը սոված կլինի, ճամ-
բից յեկած ե՞ մի բան պատրաստի՛, թող ուտի ու
հանգստանա:

Յերը կերակրի անունը լսեցի, քաղցածությունս
ավելի զգալի դարձավ... Շատ չանցավ, իսկույն ա-
ռաջ սիոռոց, փռեցին, դարսեցին՝ ինչ կարող եր
ճարվել աղքատիկ խրճիթում, և յես շատ լավ հի-
շում եմ, թե ինչպես ամաչելով, բայց ազահաբար
կուշ եյի տալիս պատանները, վորովհետև իրոք վոր
խիստ սոված եյի:

*
**

Յերկրորդ օրը առավոտը շատ շուտ դարթնեցի:
Մարինեն արդեն վոտքի վրա յեր և տավարի յետևից
եր ընկել՝ գոմը մաքրում եր...

Զյունը դադարեւ եր:

Յեղանակը կարծես լավանալու նշաններ եր ցուցց տալիս:

Շորերս հազա և առանց լվացվելու պատրաստվեցի ձանապարհ ընկնելու:

Հյուրընկալիս դուր չեկաւ իմ այս վարմունքը և դարձաւ ինձ.

— Բա տեսնված բան ե՞, գալակս, վոր ճամբորդը տնից դուրս գա առանց մի բան նախաճաշելու. ի՞նչ անենք, վոր աղքատ ենք. միթե կարելի յե քեզ աղքատ ճամբել. նստի՛ր, խնդրեմ, նախաճաշ անենք, ապա գնա քո ճամբան:

Յես ամաչելով նստած եյի վառած ոջախի մոտ, գլուխս կախ, և մտածում եյի առաջիկա ճամբորդությանս մասին:

— Զավակս, ձեր գյուղում բռնավոր կա՞ վորեւ մեկը, — ցածր ձայնով հետաքրքրված հարցրեց հյուրընկալս նախաճաշի ժամանակ:

— Ի՞նչպէս չե, ինչ-վոր մարդիկ ձերբակալեցին վերջերս, բայց...

— Ի՞նչ մարդիկ են եղ ձերբակալվածները:

— Ասում են՝ ինչ-վոր բոլշևիկներ են, — դիտմամբ ծոր տվի խոսքերս:

— Հեյ գիտի, արդարություն, հըր ես կորել:

Հյուրընկալս մտածմունքների մեջ ընկաւ. նրա խորը և ծանր ախ քաշելուց նկատելի յեր, վոր մի ինչ-վոր վիշտ ունի:

Լուություն ընկաւ...

— Ներեցեք, — ընդհատեցի լուությունը՝ գլուխս մի փոքր բարձրացնելով. գինին մի փոքր համարձակություն եր տվել ինձ. — ձեր հյուրասիրությունն անմոռանալի պիտի մնա ինձ համար, և յես այնուամենայնիւ ուզում եմ իմանալ, թե ո՞վ ե իմ հյուրընկալը...

Հյուրընկալս նորից խորունկ ախ քաշեց:

— Ինչո՞ւ յես հետաքրքրվում, գալակս, ո՞վ ուզում ե՞ լինեմ, միենուցնը չի՞. իմ վողջ կյանքը միայն և միայն տանջանքների մեջ ե անցել: Անունս՝ Թեոփիլ ե. ազգս՝ Երքոմայիշվիլի:

Ե՛հ, իդուր դարդերս նորոգվում են. մի հատիկ, մի նուճար գալակ ունեյի...

Թեոփիլեն այստեղ խոսքն ընդհատեց, մատներով սկսեց խաղալ միրուքի ալեհեր մազերի հետ:

Նրա աչքերին նկատեցի արցունքներ. մի փոքր հետո չուխի ծայրով սրբում եր իր արցունքոտ աչքերը:

— Իմ աչքի լույս, ջան ու կրակ տղաս... վա՛յ, ազիդ տղաս, աչքերս կուրանային թող, վոր քեզ եղ որին չտեսնեյի...

Ամբողջ մարմնովս դող անցաւ. անհարմար եյի գգում ինձ:

— Ի՞նչ պատահեց տղայիդ, — վերջապես սրտապընդվեցի և հարցրի հյուրընկալիս:

— Բանտում... բանտում սպանեցին, գալակս, ես անիրաւիները...

Յես իբր միտիթարանքի նշան՝ գլուխս կախեցի...

— Նա իմ տան, իմ ոջախի հույսն ու ապավենն

եր, իմ միակ նեցուկը, և սրանք, ես ավագակ-դա-
շադները սպանեցին նրան, ու ծերությանս որերն
այսպես դառնացրին...

Թեոփիլեն իր վիշտն ու հուզմունքը մեռցնելու
համար՝ մոտեցավ ոջախի մեջ վառվող կրակին և ըս-
կըսեց ծխացող փայտը շուռ ու մուռ տալ:

Յես այլևս վոչինչ չհամարձակեցի ասել, թեև հա-
մողված եյի հյուրընկալիս՝ վշտի ու տանջանքի անկեղ-
ծության մեջ:

Բանտում կորած վորդու նկարը ցույց տվին:
Ումբանկարի մեջ նշամարվում էր նրա պայծառ ու
կենսուրախ դեմքը...

— Յերեկ ընդհանրապես թույլ կազմվածք եունե-
ցել:

— Ե՛կ, լս, զավակս, կռիվ ե ես մերձկյանքը, կռիվ,
և այդ կռվի մեջ ռ՜վ ե իմանում, թե մեզնից ով վճի-
տեղ ե մեռնելու...

Թեոփիլեն նորից ծանր ախ քաշեց ու գլուխը
կախեց:

Իսկ Մարինեն դառնացած նայում էր անմուրաղ
վորդու պատկերին և շարունակում էր աղի արցունք-
ներ թափել աչքերից...

— Սե հագուստ անգամ չկարողացա գտնել, վոր
հագնեյի և գոնե դրանով մի փոքր սիրտս մեղմեյի.
վա՛յ, ցավդ տանի թշվառ մերդ, վորդի...

Այս բոլորից հետո շուտ ավարտեցինք նախաճաշը,
և յես շնորհակալություն հայտնելով իմ հյուրընկալ-
ներին՝ շտապ քայլերով ճանապարհ ընկա:

Առավոտյան ժամը 10-ին արդեն յես գտնվում
էյի նշանակված տեղում... Հասել էյի պայմանական
տեղը... Ձյան տակ կորած գյուղերն ինձ անծանոթ
թվացին... Ուշադրությամբ գննում էյի տների ճա-
կերը: Ոգուրգեթի մոտ էր ապրում այն մարդը, վո-
րին պիտի հանձնեյի ինձ հետ բերած թղթերը: Հի-
շեցի, վոր Սերգոյի բակում չինարի ծառ կար տնկած,
և տունը բետոնե սանդուխքներ ուներ...

Մոտեցա ներկած դարպասի դռներ...

Ուշադրությամբ նայում եմ չինարու ծառին...

Իմ ծանոթ բակն ե, ասացի յես և վստահ ներս
մտա:

Բակում յերեխաները ձնագնդի էյին խաղում

Մոտեցա խաղացող տղաներին... Հարց ու փորձ
արի. յերեխաները հետաքրքրությամբ շրջապատեցին
ինձ և աշխատում էյին վորեւե կերպ բավարարել
ինձ:

Մի քանիսը մինչև անգամ զգուշությամբ փորձ
արին ձնագնդով հյուրասիրելու ինձ... Յես ժպտացի
նրանց չարաճճության վրա...

Հարցրի Սերգոյի մասին...

— Չգիտեմ, թե ուր ե նա:

— Տանը չե...

— Ուրիշ տեղ ե գնացել...

— Տանը չի, տանը չի, տանը...

— Կորիք այստեղից, դու ի՞նչ գիտես, վոր մեջ ես
խառնվում:

Գլխի ընկա, թե ինչ եր նշանակում յերե-
խաների այսպիսի կցկտուր ու աննշան պատասխան-
ներ տալը:

— Բայց յես քեզ ճանաչում եմ,— սկսեց խոսակ-
ցել ինձ հետ կողքիս կանգնած տասը տարեկան մի
տղա, վորը Սերգոյի մեծ տղան եր՝ Կարլո անու-
նով...

— Դու չեյիր, վոր մի անգամ մեզ մոտ յեկար,—
հիշեցրեց փոքրիկ Կարլոն և ամաչկոտ ժպտաց:

— Հայրիկս տանն ե, բայց... սպասիր եստեղ...
— Կարլոն վազեց դեպի տուն...

Յես նստեցի ձյունոտ գետնին և սպասում եյի
Կարլոյին:

Շուտով Կարլոն վերադարձավ ուրախացած: Նա
արագ վազեց ինձ մոտ, թեև ցածրահասակ և առաջնոր-
դեց դեպի իրանց տուն:

Յետևի սենյակում հանդիպեց ինձ Սերգոն. նա
թաղված եր ինչ-վոր զրքերի մեջ: Փոքրիկ ճաշի սե-
ղանի վրա դրված եր վրացական «Ներթորա» (միու-
թյուն) թերթի վերջին համարը...

Այս սենյակի դուռը բացվում եր դեպի բակը...

Փոքրիկ լուսամուտը հազիվ աղոտ կերպով լու-
սավորում եր սենյակը:

Բարեկցի Սերգոյին:

Նա խանդավառությամբ և լարված հետաքրքրու-
թյամբ ընդունեց ինձ ու հարց ու փորձ արեց գյու-
ղերի վիճակի մասին:

Նայեցի շուրջս, սենյակի չորս կողմը:

Տեսա՝ կանանցից վոչվոք չկար:

Շարվարս ցած քաշեցի և աղբերիս արանքում
կապած թղթերը դուրս քաշեցի:

Սերգոն մի կողմից ծիծաղում եր իմ խորամտնակու-
թյան ու ճարպիկ ճամբորդության վրա, մյուս կողմից՝
կարկառի նման նորանոր հարցեր եր վրա տալիս ինձ:

Թղթերի մեջ ըստ իմ մասին տեղեկություններ
կային գրած...

Կարլոն կրակը թեժացրեց: Խոսակցությամբ տար-
ված՝ նստած եյին բոխարու մոտ, և շարունակում
եյինք քաղցր զրույցը:

Բավական ուշ՝ Սերգոյի կիներ վերադարձավ քա-
ղաքից: Լքողներ եր բերել իր հետ:

Բարկացած եր յերևում:

Ինձ նկատելով՝ թեթև ժպտաց և մոտեցավ, ձեռք
տալեց:

— Ի՞նչ նորություն կա, վարդո:

Վարդոն կնճռոտվեց... բայց հարցին չպատասխա-
նեց:

— Ի՞նչ նորություն կա...

— Մերոնց ուղարկում են Բաթում... արդեն հը-
րաման տված ե:

— Ֆրոնտը:

— Ֆրոնտը Սաջեվխոյի կամուրջի վրա յե...

— Սաջեվխոյի:

— Պաշտոնական հայտարարությունն այդպես ե,
ինչպես ասում են՝ վաղը չե մյուս ուրը կարծեմ ար-
դեն Ողուրդեթ պիտի մտնեն:

— Վարդո, — Սերգոն ուրախ կանգնեց վոտքի և արագ-արագ սկսեց ձեռքերը տրորել:

— Ուրախանալու ի՞նչ կա այստեղ: Մերոնց վոր մի բան պատահի:

— Վոչինչ չեն համարձակվի անել... թեկուզ...

Սերգոն մռայլվեց...

Գուցե մի բանով կարելի լինի ոգնել... Վարդո, մի կերպ նամակ հասցնենք բանտը...

— Հետո:

— Թեև նամակով ի՞նչ կարող ենք անել...

— Հետո այն, վոր մինչև նրանց բանտից դուրս բերելը, դորքը կարողանա հասնել...

Մազերս բիզ-բիզ կանգնեցին վախից... դորքի անունը լսելիս, և բանտի մասին յեղած տեղեկությունները մտածմունքների մեջ գցեցին ինձ...

— Պատասխան կգրե՞ք շուտ, — յես ել խառնվեցի նրանց խոսակցություն մեջ:

— Այս բուպեյին, Գարո ջան... իսկույն կգրեմ...

Սերգոն նստեց սեղանի մոտ: Նամակը պատրաստեց և հենց էն ե, յերբ ուզում եր նամակը հանձնել ինձ, հանկարծ լավեց թնդանոթի վորոտ:

— Կեցցեն, ուռւմ, մերոնք են... — հանկարծ ուրախացած բացականչեց Վարդոն և դեպի պատշգամբը թռավ...

Դ՛ը՛ռ—գը՛ռ—ո՛ռ—լավեց նորից թնդանոթի միահամուռ դրդոցը շատ մոտիկից, կարծես մի բանի քայլի վրա լինեն կանգնած...

— Բաթումի կողմից պետք ե լինի... — ասաց սև-

նյակ վերադարձող Վարդոն. — յերևի այլևս չեն հասցնի մերոնց ուղարկելու:

— Վայ թե այստեղ գնդակահարեն...

— Ե՛հ, դու ել միշտ վատ յենթադրություններ ես անում. չեն կարող գնդակահարել...

Նյարդային դրություն ստեղծվեց:

Սերգոն նամակը հանձնեց ինձ, բայց...

Այժմ մտածմունքների մեջ եյի ընկել, թե ես-պիսի ժամանակ մենակ ի՞նչպես վերադառնամ...

— Գարո, տար այս նամակը, բայց լավ իմացիր, վոր սա մեր հաղթանակի առաջին ազդանշանն ե...

Տո չէ՞ս վախենում:

Յես տատանվեցի, բայց ամոթ համարեցի բացասական պատասխան տալ. սիրտ առած՝ պատասխանեցի.

— Ինչի՞ց պիտի վախենամ:

Նամակը սովորական տեղում պնդացրի և խառնաշփոթ մտքերով ճանապարհ ընկա:

Հենց վոր դարպասի դռանը մոտեցա, հանդիպեց ինձ գլխաբաց, քրտնակոխ յեղած մի մարդ:

— Սերգոն տա՛նն ե, — հարցրեց նա ինձ շնչասպառ:

Յես վոչինչ չկարողացա պատասխանել...

— Ո՞վ եք դուք, — մի կերպ կարողացա հարցնել, — ինչ՞եւ յեք ուզում Սերգոյին:

— Մերոնք մտնում են քաղաք, հանդիպում ե հարկավոր...

Սերգոն այս լսելուն պես՝ դուրս թռավ սենյակից և ուրախացած կանչեց.

— Նամակը յետ տուր: Ինչի մասին վոր հաղորդված եր այս նամակում, աչքես հարկավոր չե... Թոխր շուտ գեպի Զոխատուր և հայտնի բոլորին, վոր մենշեկները տապալվեցին...

Յես ուրախությունից վեր-վեր եյի թռչում...

Ահա, մի յերկրորդն ել վազելով գալիս և Սերգոյի մոտ...

— Մերիայումն են... շուտով կմտնեն... դիմավորել պետք ե... գնանք շուտով...

Յես գլխապատառ սլացա գեպի մեր տուն և յերբ փողոցի շրջման տեղում յետ նայեցի, Սերգոն ու նրա մոտ չեկած մարդիկ այլևս չեյին լերեւում ճանապարհի վրա...

*
*
*

Իմ՝ Ողուրգեթ ճանապարհվելու ուրը, յերեկոյան, հայրս Զոխատուր ե յեկել, ինձ մոտ, և ինձ ե հարցրել...

Յես տանը չեմ յեղել իհարկե:

Պատասխանել են նրան, վոր ինչ-վոր տեղ ե գնացել, բայց մեզ վոչինչ չի ստել:

Հայրս վախեցել ե և վատ ե զգացել:

Նա վորտեղից պիտի իմանար, վոր յես ընդհատակյա անլեզալ աշխատողներից եմ և նրա տեսակետների և աշխարհայացքի խիստ հակառակորդ:

Վեր եր կացել, գնացել միլիցիատուն և հայտնել

նրանց իմ կորստի մասին և խնդրել միջոցներ ձեռնարկել՝ ինձ գտնելու համար: Հայրս չեր զլացել նաև իմ դիմագծերի, հագուստի և այլ բնորոշ նշանների մասին տեղեկություններ տալ միլիցիատանը: Վերադառնում եմ Ողուրգեթից բավական լավ նորություններով բեռնավորված, և հանկարծ՝ ճանապարհին միլիցիոները կանգնեցրեց...

Հանեց ինչ-վոր թուղթ. ուշադրությամբ նայում եր իր թղթին, ապա ինձ՝ փոսից գլուխ. նորից նայեց, նորից հափեց— ձեռք:

— Եդ նշանները չեն հիշեցնում ես տղային, — հարցրեց միլիցիոներին նրա կողքին կանգնած յերիտասարդը և տարորինակ կերպով ժպտաց:

Հանկարծակի յեկած՝ վոչինչ չկարողացա գլխի ընկնել, թե բանն ինչումն ե...

— Անցի՛ր, տղա, ինչ վոր մեկին նմանեցրինք, — ձեռքը թափ տվեց միլիցիոները, մինչև իսկ ճամբորդ տղայի ով լինե՛լն ել չհարցրեց...

— Կնց, սպասի՛ր մի փոքր, այ տղա, — նորից կանչեց իմ լեռեից միլիցիոները, — վորտեղից ես գալիս:

— Ողուրգեթից, — պատասխանեցի յես:

— Ի՞նչ նոր բաներ կան Ողուրգեթում:

— Ի՞նչ նորություններ պետք ե լինեն, ինչ ասեմ:

— Բուլճեիկները չեն մտել քաղաք:

— Վնչ, բայց...

— Ի՞նչ բայց...

— Ասում էինք, վոր շատ շուտ պետք է գան-
իրը թե արդեն գալիս են...

Միլիցիոներն ու նրա մոտ կանգնած գյուղացի-
ները հարցական նշանի փոխվեցին:

— Լավ ասա, տղա ջան, վոր բան հասկանանք,—
ականջը սրեց ծերունի գյուղացիներից մեկը և մո-
տեցավ ինձ, վոր ասածներս լավ լսի...

— Ինչ ասեմ, ախպեր, շուկայում խոսում եյին,
վորպես թե բոլշևիկներն արդեն Մերիայումն են:

Միլիցիականն ու գյուղացիները ինչ-վոր փափը-
սացին իրար ականջի...

— Հեռախոսի մոտ են կանչում, կիրիլ,— ասաց
մեկը միլիցիոներին, իսկ յես ծլկվեցի, պո՛ւկ, դեպի
Չոխատուր:

Դեռ այնքան ել լավ չեր միջեկ երբ յես Չոխա-
տուր հասա:

Մերոնցից հարցուփորձ արի...

Սենյակումս վո՛չ վոքի չհանդիպեցի...

Բանից դուրս ե գալիս, վոր սրանք ել՝ կցկտուը
կերպով մի կերպ իմացել են բոլշևիկների գալու մա-
սին և իրար մոտ եյին հավաքվում խորհրդակցու-
թյան համար:

Յերբ իմ վերադարձն իմացան, բոլորը հավաքվե-
ցին շուրջս և հարցեր է, վոր տեղում եյին վրաս:

— Արդեն յեկե՛լ հասե՛լ եյին Մերիա,— հայտարա-
րեցի յես:

— Մերիա՛. և դ նշանակում ե՛՛ արդեն հիմա վերց-
րած կլինեն Ոգուրդեթը:

— Վաղն ել այստեղ են գալու...

— Մինչև նրանց գալը մենք վո՛չ մի գործունեյու-
թյուն չպիտի ունենանք: Սերգոն այս մասին վո-
չինչ չի՞ պատվիրել:

— Սերգոն: Ասաց՝ հայտնի բոլոր ընկերներին,
վոր Վրաստանը հեղաշրջվել է, և թող աշխատեն ըն-
կերները,— ավելացրի իմ կողմից...

— Ասում ե՛՛ աշխատենք...

— Դե, տղերք, հարկավոր է աշխատել, գործել և
պետք...

— Բոլորս ել այստեղ ենք— և՛ կուսակցականները
և՛ կոմյերիտականները: Մինչև ընկերների բանտերից
վերադառնալը, անհրաժեշտ է վորոշ աշխատանքներ
կատարել...

— Այո, անհրաժեշտ է...

— Դործի անցնենք, տղերք,— գլրդացին վոգեվո-
րիչ ձայներ...

Ընդհատակյա անլեգալ աշխատանքներին վերջ եր
տրվում... Փշրվում— վոչնչանում եյին այն բոլոր դժվա-
րությունները, վորոնք կապված եյին ընդհատակյա
գաղտնի աշխատանքների հետ...

Քանզվում— կտրատվում եյին գաղտնի ժողովները
կաշկանդող կապանքները...

— Ընկերներ:

— Սպասեցեք, սուս արեք, ինչ-վոր ձայներ են
լսվում,— ասաց իմ կոմյերիտական ընկերներից մեկը՝
Սիմոնյան, և դուռը բաց արեց:

Մեր զարմանքին չափ ու սահման չկար. դռան

մեջ յերևաց մեր առաջավոր ընկերներէից Իասոն Յինցանձեն, վոր վերջին ժամանակներս բանտարկված եր Բաթումի բանտում:

— Իասոն:

— Իասոն,— Կանչեցինք ամեն կողմից...

— Ես ի՞նչպես:

— Վերտեղից:

— Ի՞նչպես հարմարեցրիր:

— Սպասեցեք, ընկերներ: Ենքան եմ վազել, վոր շունչս կտրվում ե, խոսել չեմ կարողանում: Յերեկ փախա— ծղկվեցի Բաթումից և ետոր, ինչպես տեսնում եք, ձեզ մոտ եմ, ձեր մեջ եմ գտնվում...

— Իասոն:

— Իասոն,— խառնվեցին նորից իրար կենսուրախ ու հետաքրքրվող բացականչութուններ և...

— Կազմենք անմիջապես Հեղկոմ... — հաշտարարեց Իասոն Յինցանձեն:

— Ժամանակն այլևս չի սպասում մեզ...

— Ի՞նչ բան ե Հեղկոմը,— հարցրին այս ու այն կողմից:

— Ի՞նչ բան ե — ո՞վ կպատասխանի ես հարցին:

— Ի՞նչ բան ե — նշանակում ե նեղափոխական Աւիլիսե,— պատասխանեցի տեղից ինքնավստահ...

— Այ, կեցցես, Գարո, Ղոչաղ, Ղե, Ջահելներ, գործի անցնենք:

Իասոնը ձեռքով մեջքիս խփեց, գովեց ինձ ու ձխամորճն սկսեց ծխել...

— Հապա, անցեք այժմ Հեղկոմ կազմելուն... ան-

հրաժեշտ ե ընտրել չինգ հոգույ բաղկացած մի մարմին...

— Իասոն:

— Գրիշն:

— Մելիտոն:

— Լազարի:

— Գարո, կոմիտակա՞ն Գարուին անպատճառ պիտի ընտրել Հեղկոմի անդամ...

— Անպատճառ պետք ե ընտրենք Գարուին. նա միաժամանակ կլինի և՛ մեր քարտուղարը...

— Նախա...

— Նախագահը չլինի ընկեր Իասոնը:

— Այսպես ուրեմն... զնանք ստանանք միուլթյան գրասենյակի գործերը...

— Ընկերներ, զենքեր ի՞նչպե՞ս ունեք, հարկ չե՞ղած դեպքում գործածելու համար...

— Գրասենյակում այժմ վոչվոք չի լինի... մի քիչ առաջ արդեն դատարկված եր գրասենյակը, — պատասխանեց նոր չեղած ընկերներից մեկը՝ Նիկիֆորեն, և միացավ մեր ռազմիկներին խմբին...

Մենք հենց գիշերվանից մտանք գյուղը և գործերը հանձնեցինք...

*
*
*

Գարոն տետրակը փակեց...

Կարմրած դեմքով նայեց իր շուրջը խմբված պիտներներին և...

— Այսպես եր, բարեկամներ, սրանից տաս տարի առաջ...

Այժմ հո անանձում եք բոլորդ, թե ինչպիսի աշխատանքների չե լծված մեր իշխանութունը, բայց և այնպես մենք նորից իր ժամանակին վեր ենք հիշում մեր անցրած կռիվները... Հիշատակում ենք մեր անցյալ փորձը, մեր անցրած ուղիները...

Այսօր սրահով վերջացնում եմ իմ գրույցը ձեզ հետ...

Հիշեցեք բոլորդ, վոր՝ վաղը փետրվարի 25-ն է, վերանորոգում խորհրդային իշխանութուն հաստատվելու օրը...

Դահլիճը թնդաց բուն ծափահարությամբ և կարմրած դեմքերով հուզված պիտներները գալլիկոնի (բուրդու) նման սկսեցին պտտվել ձյունով ծածկված բակերում:

ԲԵԺԻԿՈՅԻ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բեժիկոն իր հասակակից ընկերների մեջ աչքի չեղ ընկնում իր անչափ չարություններով:

Անհանգիստ չերեխա չեր, շարժուն, չար, շատ հաճախ նուշնիսկ կովարար:

Չարություն անել շատ եր սիրում Բեժիկոն, սակայն գրեկ-կարդալու, սովորելու մեջ՝ շատ ընդունակ եր ու աշխատասեր:

Յերկու տարի յե, ինչ նա սովորում ե դպրոցում և արգեն չերբորդ իմքի աշակերտների հետ հաճախ մրցման մեջ ե մտնում վոտանավորներ, արտասանելու և թվաբանական խնդիրներ վճռելու մեջ:

Բեժիկոն չարություններ եր անում նաև դասի ժամանակ. մեկին կամթում ե, մյուսին՝ ծածուկ վոտքով խփում-անհանգստացնում, չերբորդի մազերից քաշում. այսպես ամենքին աշխատում եր վորեկ կերպ անհանգստացնել, բարկացնել. սակայն դասերը միշտ լավ ե սովորում ու լավ պատասխանում. դրա համար

դասատուն սիրում եւ և շատ անգամ ներդրամիւ եւ վերաբերվում դեպի նրա այս կամ այն չարութիւնը: Բեօիկոն լավագոյն աշակերտներէից ե:

Բոլորի հետ մրցման եւ մտնում նա դրավոր աշխատանքների, վտանավորներ շուտ անգիր անելու եւ այլն դպրոցական աշխատանքների մեջ. մրցման ձևին եւ դիմել այն որովանից, չերբ նա, Թերթըրը բարձր ձայնով կարգալու ժամանակ, լսել ե «սոցիալիստական մրցում» արտահայտութիւնը:

— Ընկ. ուսուցիչ, ի՞նչ ե նշանակում սոցիալիստական մրցում, — լուրջ հետաքրքրութիւնով հարցրեց մի որ Բեօիկոն իր դասատուին, հազիվ արտասանելով «սոցիալիստական» բառը: Դասատունը բացատրեց «սոցիալիստական մրցման» նշանակութիւնը, եւ դըրանից հետո Բեօիկոն մրցման հրավիրեց իր բոլոր հասակակից ընկերներին:

Բեօիկոն խաղերի ժամանակ ել մրցման մեջ ե մտնում իր ընկերների հետ: «Ձի քշելու» գործում վոշ վոք չեր կարող նրան հասնել. լավ պարում ե ամեն տեսակի պարեր:

Ամեն ինչ ընդորինակում ե հեշտութիւնով, յուրացնում ե Բեօիկոն, ինչ վոր տեսել ե իր աչքով ե շոշափել ձեռքերով:

Մի որ նա մտածեց նալ շինել... Նալ չեր տեսել, բայց հանկարծ հիշեց իր կարգացած գրքերից մեկում նալի նկարը:

Բեօիկոն վորոնեց այդ գիրք, գտալ նալի նկարը ե նրան նմանեցնելով՝ պատրաստեց փոքրիկ մոդել:

Նրա ուրախութիւնը չալի ու սահման չկար, չերբ մի անձրեւոտ որ իր շինած նալը դրեց անձրեւից դոյալացած փոքրիկ գուրի մեջ, ուր փոքրիկ նալը սկսեց ջրի յերեսին տատանվել:

— Ո՞քիկ, Ո՞քիկ, — կանչեց նա իր դպրոցական ընկերոջ, — տես, ի՞նչ լավ լողում ե իմ նալակը ջրի յերեսին:

— Ի՞նչպէս պատրաստեցիր:

— Ի՞նչպէս Թե, յես ախր դիտեմ նալ պատրաստելու գործը...

— Արի՛ հիմա ավելի մեծ նալ շինենք:

— Մեծ նալ:

— Այո, մեծ նալ. կտանենք՝ ջրաղացի մոտի առվում կսահեցնենք:

— Կալ, արի պատրաստենք:

Բեօիկոն հանկարծ նկատեց տուն զնացող Բոնդոյին ու կանչեց նրա յետեից,

— Բոնդո, Բոնդո, յեկ նալ շինենք. Ալլոշային ել կանչիր:

Շատ շուտ հալաքիւնքին բալական Թվով տղաներ հարեան բակերից:

Բեօիկոն զեկալարութիւնով նալը պատրաստեցին ե աղմուկով ու ծիծաղով քաշ տալով՝ նալը տալան ջրաղացի մոտի առուն:

Բեօիկոն նալը սլլացրեց առվի ալն մատում, ուր ջուրն ավելի խորն ե և դանդաղ ե հոսում. — ջրաղացի անիւի պտույտից մի քիչ վերեւ եր ալդ, ուր ա-

նիմիս ավելի ազատ պտտվելու համար ջրի հունը լայնացրել ու խորացրել էին:

Բոլորն ել հետաքրքրությամբ նայում էին այս հազվագյուտ տեսարանին:

Նավը տատանվեց, դեռ ու դեռ շրջվեց, բայց վերջի վերջո հարմարվեց ջրի հոսանքին և նրա հետ դանդաղորեն սկսեց շարժվել առաջ... ջուրը դանդաղ էր հոսում ավի այդ մասում, և նա՞ն ել ջրի հոսանքի հետ միասին դանդաղորեն սահում էր առաջ...

— Տղերք, տեսնո՞ւմ ե՞ք՝ ինչքան լավ է լողում պարաստածս նավը:

— Միայն դժե յես պատրաստել եղ նավը:

— Բա մե՞նք ինչ էլինք անում:

— Չե՞ վոր մենք ել ենք աշխատել եղ նավի վրա:

Սկսեցին աղմկել Բեժիկոյի ընկերները:

— Նավը յես եմ հնարել. իսկ դուք միայն աշխատել եք վրան: Աշխատել միայն բավական չե...

— Դու յես հնարե՞լ, — սկսեց քահ-քահ ծիծաղել Կոտեն. — դու յես հնարե՞լ, բա դու չե՞ս իմանում, թե ինչքան ժամանակ է, վոր նավը գոյություն ունի մեղանում:

Բեժիկոն կարմրեց. բարկությունից չէր իմանում ինչ անի, զգում էր նաև վորոշ չափի ամոթանք:

— Իհարկե ուրիշներն են հնարել, բայց վոր մենք չենք տեսել:

— Ի՞նչպես թե չենք տեսել. չե՞ վոր գրքի մեջ Կա նավի նկարը ել ինչ չենք տեսել:

Ավելացրեց Կոտեն և շարժվեց դեպի Բեժիկոն. — Նավը մերն, ե, բոլորինս ե. դու ինչ ես քեզ սեփականացնում. հը՞, մասնավոր սեփականություն ես բանեցնում, մեր տղա:

Բեժիկոն ավելի սկսեց ամաչել. նա այդ բոպեյին հիշեց դասատվի ասածները կոլեկտիվների և կոմունաների կազմակերպման մասին:

Հիշեց, թե ինչ ձևով և ինչ միջոցներով կարելի է վերջտալ մասնավոր սեփականությանը, առանձնացած — մեկուսացած կյանքին, միայնակ աշխատողներին և այլն...

Միջոցներ նրանք զբաղված էյին այս վիճաբանությամբ՝ նա՞ն արդեն մոտեցել էր անիվի պտուտատեղին...

— Շուտ արեք, ոգնեք. նավը ձեռքներիցս գընաց...

— Շուտ հասիր, Բեժիկո...

Բեժիկոն զգաստացավ, բայց արդեն ուշ էր: Նավը բաղթվեց ջրաղացի անիվներին և փշուր-փշուր յեղավ:

— Դու յես մեղավորը, վոր մեր նավը ջրաղաց:

— Դու յես մեղավորը:

— Յես չեմ մեղավորը, այլ Բեժիկոն, — զայրանում ու գոռում էր Կոտեն:

— Վոչ թե յես, այլ Կոտեն և մեղավոր:

Տղաների աղմուկի վրա ջրաղացդան Ալմասխա-

նան ել վրա հասավ ու հավաքված տղաների մեջ
հեղատեղով բեժիկոյին՝ դեմեց նրան.

— Ի՞նչ ես անում այստեղ. ինչո՞ւ յես յեկել, ա՛յ տղա:

— Նալ շինեցի, բերի սահեցրի ջրի մեջ, բայց
ջուրը տարավ, քոռ ու փուչ յեղավ ամբողջ աշխա-
տանքս,— նեղսրտած խոսեց ինքն իրան Բեժիկոն՝
սուսնց հոր դեմքին նայելու:

— Ի՞նչ նալ, ա՛յ տղա. նամիս ետեղ ի՞նչ ե շի-
նում:

— Իմ... իմ պատրաստած նավը...

— Դո՛ւր չի, ա՛յլ մեր բոլորիս պատրաստած
նավը:

— Ո՞հ, դուք չարածձիններ. ես ցրտին կարելի՞ յե ջը-
րի հետ խաղալ. ներս չեկեք բոլորդ. ջրաղաց. կրակի
մոտ մի փոքր տաքացեք և գնացեք տուն: Ամոթ ե,
Բեժիկո, գնա մորդ ողնիր... լսում ես՝ ինչ եմ ա-
սում:

— Ինչո՞ւմ պիտի ողնեմ:

— Վորեւ գործ կտա տանը... առանց գործի վաղ-
վըղում ես գես ու գեն՝ ամբողջ որը, իսկ վոր տանը
վորեւ աշխատանք տան, չես անի իհարկե: Յեկեք
կրակի մոտ տաքացեք, տղերք:

Յրտից կապտած տղաները շրջապատեցին կրակը:

Մարտ ամսվա ցուրտ ու մառախլապատ որեր ե-
լին...

Ջրաղացը շարունակում եր իր գնդգնդոցն ու
աղմուկը... Աղուն աղաց, վերջացրեց:

Ալմասխանն աղացած ալյուրը հավաքեց տոպրակի

մեջ, իսկ նորից աղալու համար յեգիպտացորենի հա-
տիկներն ուր տոպրակ առաջ քաշեց, վորից վերցրեց մի
աման լիքը յեգիպտացորենի հատիկներ և առանձին
լցրեց ջրաղացում դրված հատուկ տոպրակի մեջ:

Բեժիկոն հետաքրքրությամբ նայում եր հոր ա-
րածներին և մտածումունքի մեջ եր ընկել, թե հայրն
ինչո՞ւ տոպրակից առանձնացրեց կոլեկտիվին պատ-
կանող յեգիպտացորենի հատիկների մի բաժինը.
բայց այս մասին վո՞ւինչ չհարցրեց իր հորը:

— Բաց ինչո՞ւ թագցրեց յեգիպտացորենը,— նո-
րից հարց տվեց իրեն Բեժիկոն և նայեց իր ընկեր-
ներին, կարծես նրանցից եր սպասում իրեն տանջող
հարցի պատասխանը:

Հենց էն ե վոր կա,— մտածում եր ինքն իրեն
Բեժիկոն. չե՞ վոր դասատուն ախոր հենց այս խնն-
դիւնների մասին եր զրուցում մեզ հետ. նա ասում
եր, վոր կուլակները կաշխատեն թագցնել սերմա-
ցուն, կամ ինվենտարը. բայց մի՞թե հայրս կուլակ ե.
չե՞ վոր նա կոլեկտիվի անդամ ե: Բայց չե. կարող ե
պատահել, վոր կոլեկտիվի անդամն ել դիմի նույն
միջոցի— սերմացուն թագցնի կոլեկտիվից և ալլն.
հայրս ել հենց այդպես վարվեց: Մեր դասատուն այն
ել ասաց, վոր բոլոր հոկտեմբերիկները պարտավոր
են ուշադրութուն դարձնել և հետեւ իրենց ծնող-
ներին, վոր նրանք ճշտությամբ կատարեն իրենց պար-
տականութունները կոլեկտիվի հանդեպ: Ինչո՞ւ հայրս
թագցրեց յեգիպտացորենը:

Վո՛չ, պետք ե անպալման այս մասին հայտնեմ՝

տւր հարկն ե. չե՞ վոր մեզ ասել են, թե նման դեպ-
քերում հւմ պիտի դիմենք:

Բեժիկոն վեր թռավ տեղից և դուրս վազեց:

Նա վաղեց ուղիղ դեպի գյուղխորհուրդ:

Բոլորը զարմացած մնացին նրա արարքից:

Վոչ վոր չեր կարողանում գլխի ընկել, թե ինչու
այդպես արավ Բեժիկոն:

Բեժիկոն վազում եր գյուղի փողոցով և շարու-
նակ մտածում ալն մասին, թե ինչպես հայտնաբերեց
ինքը ջրաղացում թագցրած սերմացուն:

Բեժիկոն հասավ գյուղխորհուրդ:

Գյուղխորհրդի գրասենյակում հալածված գյուղա-
ցիները բարձր ձայնով վիճում ելին իրար հետ:

Բեժիկոն վաղեց գյուղխորհրդի նախագահի մոտ և
շատ լրջորեն հայտարարեց.

— Հայրս սերմացուն թագցրել ե. գնանք շուտ և
դուրս բերենք այդ թագցրած սերմացուն:

Բոլորն սկսեցին խնդալ, բայց յերբ Բեժիկոն նո-
քից լրջորեն պահանջեց, վոր իր հետ մարդ գնեն
ու գնան հոր թագցրած յեգիպտացորենը դառնելու
գյուղխորհրդի նախագահը համաձայնեց և հրաման
տվեց յերկու հոգու ուղեկցել նրան և պարզել գործի
յեղելու թյունը:

— Բայց ինչու թագցրեց, — ինքն իրեն մտածում
էր ճանապարհին գյուղխորհրդից վերադարձող Բեժի-
կոն և նայում եր իրեն ուղեկցող յերկու կոմյերի-
տականներին:

Սուգարեկցին ջրաղացը:

Հարց ու փորձ արին առանձին տալրակի մեջ
հալածված յեգիպտացորենի մասին, և հանկարծ սկը-
սեցին յեկող կոմյերիտականները մոմռալ:

— Ի՞նչ պատահեց, — հարցրեց Ալմասխանը:

— Վոչինչ... — ժպտալով պատասխանեց կոմյերի-
տականներից մեկը:

— Այն, վոր դու թագցրել ես սերմացու յեգիպտա-
ցորենը, — գլուխը շարժելով հայտարարեց Բեժիկոն և
կասկածանքով նայեց հորը...

— Ի՞նչ եմ թագցրել, այ տղա: Եդ ով ես սովորեց-
րել քեզ, — ծիծաղեց հայրը:

— Հապա ինչու աղունից եգիպտացորենի մի
մասը վերցրիր և գաղտնի ինչ-վոր տեղ թագցրիր, —
հուզվեց Բեժիկոն և ձեռքերը մեկնեց դեպի ալն տալ-
րակը, ուր պահված եր թագցրած սերմացուն:

— Վոչ, Բեժիկո, սխալվում ես: Ալմասխանը մին-
դին ե վերցրել. դու գլխի չես ընկել, — բացատրեց
կոմյերիտականը:

— Ի՞նչ բան ե մինդին, մինդի ինչին են ասում:

— Մինդի նշանակում ե ալն քրեհը, վոր ջրաղաց-
պանը պիտի վերցնի աղալու համար:

— Հապա ինչու թագցրեց առանձին տալրակի
մեջ:

Բեժիկոն սկսեց լաց լինել:

Սխալն ուղղելու համար նա դիմեց լացի ճանա-
պարհին, բայց յերբ չկարողացավ ներկա յեղողներից
վորեւ մեկի վրա իր հանցանքը բարդել, շատ շուտ
լացը թողեց և սկսեց իր սովորական չաբուխ թյունները:

Ալմասխանը զարմանում էր Բեթիկոյի արարքնե-
րի վրա:

— Բոլորովին այլասերել են մեր դաստիարակած
լեռեխաներին, և ուրիշ վոչինչ: Սակայն փվ թույլ
կտա քեզ ձեն-ծպտուն հանելու:

Ալմասխանն ու կոմյերիտականներն սկսեցին
զրուցել: Իսկ թեթև ամոթը դեմքին Բեթիկոն նստած
էր ջրաղացում՝ ոջախի մոտ, և լսում էր խոսակցու-
թյուն կոլեկտիվի կատարած գործերի մասին: Բայց
շարունակ նա մտածում էր այն մասին, թե

— Թող այսուհետ մեկը փորձի մի բան թողցնել,
հապա թող փորձի...

Չոր կաղնու փայտը կածակներ էր տալիս ոջախի
մեջ, և քանի գնում ավելի ու ավելի թեփանում էր
կրակը:

ՃԱՄԲԱՐ ԳՆԱԼՈՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ամառն արդեն մոտենում էր: Պիոներ-ուսգմիկները
պատրաստվում էին ճամբար գնալու, յերկար դպրո-
ցական աշխատանքներից հետո հանգստանալու և
մաքուր ոգի մեջ—բաց դաշտում լինելու մասին էին
մտածում:

Կոխնարի շրջանի պիոներներն ևս պատրաստու-
թյուններ էին տեսնում բաց դաշտը դուրս գալու—
ճամբարային կյանք վարելու համար... պատրաստվում
էին, բայց...

— Թմբուկ վոր չունենք, լինչ անենք, տղերք:

— Վոչ էլ փող (յերաժշտական) ունենք նվագե-
լու համար...

— Միատեսակ շորեր ել չունենք, վոր հագնելիս՝
ասեն թե՛ սրանք պիոներ-ուսգմիկներ են:

— Ճամբի ծախսի համար ել դրամ չունենք: Սե-
փական ծախսով իհարկև շատերը չեն կարող տեղից
շարժվել, թեև բոլորն ել ցանկություն ունեն ազատ
բնության մեջ լինելու...

— Տղերք, կարծում եմ, առանց թմբուկի ել կարող ենք գործը կազմակերպել... վերջի-վերջո թրմբուկն ինչացո՞ւ յե,— խառնվեց խոսակցության մեջ պիոներների ղեկավար Գոգին և նայեց նրանց դեմքերին:

— Թմբուկն ի՞նչ բան ե, առանց թմբուկի ել կարող ենք գնալ ճամբար,— ղեկավարի կարծիքը հաստատեց Կոծիան, ուղղելով իր գոտին:

— Ընկերներ, իհարկե կարող ենք գնալ առանց թմբուկի ել, բայց հո բոլորդ ել լավ եք հասկանում թե ի՞նչ մեծ նշանակություն ունեն առհասարակ չերաժշտական գործիքները— մուղիկան, ճամբորդության ժամանակ և թե առհասարակ մարդկանց տրամադրությունները փոխելու տեսակետից:

— Յերբ մուղիկան— չերաժշտախումբը— նվագում ե, կամ լավում ե ուրիշիկ թմբկահարումը, տրամադրությունդ փոխվում ե, դառնում ես ավելի համարձակ, վախն այլևս չքիզի չի՞ դալիս, հոգնած ժամանակ ել նվագի ազդեցություն տակ չես զգում հոգնածությունդ,— ասաց մի կողմ կանգնած Աչիկոն և թմբուկի խընդիրը նորից հրապարակ բերեց:

— Ծիշտ ես ասում, Աչիկոն, բայց...

— Դրամի խնդիր ե, չե՞,— Կոծիայի խոսքը լրացրեց Աչիկոն և ժպտալով դիմեց ընկերներին.— դրամ մի կերպ կճարենք, ընկերներ... կամ թե չե, չերկի բոլորդ յեղորոս ճանաչում եք, Կարմիր բանակումն ե, հենց ես որբերում վերջացնում ե իր ծառայությունը և վերադառնալու յե տուն...

Նամակ կգրեմ նրան, վոր ինչ ձեռով ել լինի՝ իր հետ մեզ համար թմբուկ բերի, իսկ յեթե թմբուկ ունենանք, թմբկահար հեշտ ե գտնել:

— Շատ լավ ասեցիր, Աչիկոն, գրիր, անպատճառ գրիր, վոր մեզ համար մի լավ թմբուկ բերի,— բացականչեցին այս ու այն կողմից պիոներները:

— Կգրեմ և համոզված եմ, վոր մեր այս գործը անսպասման գլուխ կգա: Բանն այն ե, վոր ճամբար դրնալու համար շատերս պահանջվող դրամը չենք ունենա, ինչպես մի քիչ առաջ խոսում եյին այստեղ, իսկ դրա համար պետք ե մտածենք վորեւե կերպ միջոցներ գտնելու...

— Ի՞նչ միջոցով կարող ենք դրամ գտնել՝ ի՞նչ կարող ենք անել... բացականչեցին պիոներ— ուղմիկները և շվարած նայեցին իրար յերեսի:

— Ի՞նչ միջոցով:

— Վորտեղից:

— Սպասեցեք, տղաներ, յես մի հնար եմ գտել, — բացականչեց նորից Աչիկոն և առաջ շարժվեց.— յեկեք դպրոցի դահլիճում կազմակերպենք գրական— չերաժշտական յերեկո թատրոնական բաժնով. կարծում եմ այդ յերեկոյնից ստացված յեկամուտով կարող ենք չքավոր ընկերների ծախսը հոգալ. իսկ մի քանիսս կերթանք մեր սեփական ծախսով:

— Շատ լավ միտք ե:

— Սքանչելի յե, սքանչելի,— հաստատեցին Աչիկոնի կարծիքն ընկերները, և վորոշվեց մոտիկ ապագայում կազմակերպել դպրոցի դահլիճում գրական—

— Տղերք, կարծում եմ, առանց թմբուկի ել կարող ենք գործը կազմակերպել... վերջի-վերջո թրմբուկն ինչացո՞ւ յե, — խառնվեց խոսակցության մեջ պիոներների ղեկավար Գոգլին և նայեց նրանց դեմքերին:

— Թմբուկն ի՞նչ բան է. առանց թմբուկի ել կարող ենք գնալ ճամբար,— ղեկավարի կարծիքը հաստատեց Կոծիան, ուղղելով իր գոտին:

— Ընկերներ, փարակե կարող ենք գնալ առանց թմբուկի ել, բայց հո բոլորդ ել լավ եք հասկանում թե ի՞նչ մեծ նշանակություն ունեն առհասարակ յերաժշտական գործիքները— մուզիկան, ճամբորդության ժամանակ և թե առհասարակ մարդկանց տրամադրությունները փոխելու տեսակետից:

— Յերբ մուզիկան—յերաժշտախումբը—նվագում է, կամ լսվում է ութթմիկ թմբկահարումը, տրամադրությունը փոխվում է, դառնում էս ավելի համարձակ, վախն այլևս չքիչ չի՛զալիս. հոգնած ժամանակ ել նվագի ազդեցության տակ չես զգում հոգնածությունը,—ասաց մի կողմ կանգնած Աչիկոն և թմբուկի խընդիրը նորից հրապարակ բերեց:

— Ճիշտ էս ասում, Աչիկ, բայց...

— Դրամի խնդիր է, չի՞,— Կոծիայի խոսքը լրացրեց Աչիկոն և ժպտալով դիմեց ընկերներին.— դրամ մի կերպ կճարենք, ընկերներ... կամ թե չե, յերևի բոլորդ յեղբորս ճանաչում եք, Կարմիր բանակումն է, հենց էս որբրում վերջացնում է իր. ծառայությունը և վերադառնալու յե տուն...

Նամակ կգրեմ նրան, վոր ինչ ձեով ել լինի՝ իր հետ մեզ համար թմբուկ բերի, իսկ յիթե թմբուկ ունենանք, թմբկահար հեշտ է գտնել:

— Շատ լավ ասեցիր, Աչիկո, գրի՛ր, անպատճառ գրիր, վոր մեզ համար մի լավ թմբուկ բերի,— բացականչեցին այս ու այն կողմից պիոներները:

— Կգրեմ և համոզված եմ, վոր մեր այս գործը անսլացման գլուխ կգա: Բանն այն է, վոր ճամբար դրնալու համար շատերս պահանջվող դրամը չենք ունենա, ինչպես մի քիչ 'առաջ խոսում էյին այստեղ, իսկ դրա համար պետք է մտածենք վորևէ կերպ միջոցներ գտնելու...

— Ի՞նչ միջոցով կարող ենք դրամ գտնել՝ ի՞նչ կարող ենք անել... բացականչեցին պիոներ— ուղմիկները և շվարած նայեցին իրար յերեսի:

— Ինչ միջոցով:

— Վորտեղի՞ց:

— Սպասեցեք, տղաներ, յես մի հնար եմ գտել, — բացականչեց նորից Աչիկոն և առաջ շարժվեց.— յեկեք դպրոցի դահլիճում կազմակերպենք գրական-յերաժշտական յերեկո թատրոնական բաժնով. կարծում եմ այդ յերեկույթից ստացված յեկամուտով կարող ենք չքավոր ընկերների ծախսը հոգալ. իսկ մի քանիսս կերթանք մեր սեփական ծախսով:

— Շատ լավ միտք է:

— Սքանչելի յե, սքանչելի,— հաստատեցին Աչիկոյի կարծիքն ընկերները, և վորոշվեց մոտիկ ապագայում կազմակերպել դպրոցի դահլիճում գրական-

յերաժշտական յերեկո — ներկայացման բաժնով՝ հոգուտ չքալով որ պիտոններն ճամբար գնալու:

Պիտոներ-ռազմիկներն սկսեցին նախապատրաստական աշխատանքներ՝ գրական-յերաշտական յերեկո և ներկայացում կազմակերպելու համար, իսկ Աշխիկո Չաչանիձեն նամակ գրեց իր ավագ չեղբորը՝ կարմիր բանակային Գիորգուն, վոր զինվորական ծառայութունից ազատվելուց հետո, չերբ տուն վերադառնալու կլինի, վորեն ձեռով ճարի և իր հետ բերի Կոխնարի պիտոներ-ռազմիկների համար մի թմբուկ կամ նվագելու վորեն գործիք...

Գնացքը կանգնեց կայարանի առաջ...

Վագոնները հազիվ են տեղավորում կարմիր բանակայիններին...

Յերաժշտախումբն սկսեց նվագել իրար մոտ խմբված բանակայինները ճանապարհ են դնում զորացրվող ընկերներին դեպի իրենց գյուղերը:

Հնչեց չերկրորդ վանդը, իրարանցում ընկավ գնացողների և մնացողների մեջ:

Շողեկառքի սուլոցն սկսեց սուլել — ծղրտալ, յերաժըշտախումբը նվագում է «մնաս բարեւի մարշը»:

Վագոնների վրա ծածանվում են կարմիր զորոշակներ, և տեղում մնացող բանակայինները մնաս բարեւ են ասում բավական ժամանակով իրար հետ կապված, իսկ ալժամ հեռացող ընկերներին, վորոնք արդեն վերջացրել են զինվորական ծառայությունը և այսօր թողնում են կարմիր զորանոցը և գնում

վոմանք դեպի գյուղ, վոմանք ել՝ հետագա աշխատանքներին...

Գիորգի Չաչանիձեն չերկար ժամանակ կանդնած եր վագոնի սանդուխքների վրա և մտքերի չեռելիք ընկած՝ ակամա շարժում եր ձեռքին բռնած թաշկի-նակը՝ աչքան ժամանակ, մինչև վոր գնացքը բոլոն հեռացավ կայարանից, և կայարանը համարյա ասլեա չեր յերեւում:

Գիորգին մտավ մարդկանցով լիքը վագոնը և նստեց իր իրերին...

Ճամպուրակն ու թմբուկը տեղավորեց վերևում, իսկ ինքը մտադրադ նստեց մի անկյունում:

Գիորգուն ծանր եր թվում բաժանվելը՝ կարմիր զորանոցից և իր ընկերներից:

Նա աչքան եր վարժվել կարմիր զորանոցային կյանքին, վոր զորակոչի գնալու ժամանակ, չերբ թողնում եր առանց աշխատող ձեռքի իր ընտանիքը, թողնում եր առանց աշխատող ձեռքի իր ընտանիքը, պառավ մորը և փոքր չեղբայր Աշխիկին, աչքան ծանր չեր թվում, վորքան ալժամ, չերբ հեռանում եր իր մտերմացած ընկերներից և կարմիր զորանոցից, բայց...

Գիորգին արդեն վերջացրել եր իր ծառայությունը... Նա ստացել եր արդեն համապատասխան զաւական կրթություն և վոր գլխավորն է՝ քաղաքականապես ել բավական գիտությամբ և փորձով ամբարձր և, այսօր, բավական գիտությամբ և փորձով ամբարձրված՝ Գիորգին վերադառնում է հայրենի գյուղը:

Գյուղում նրան սպասում են՝ եւ ավելի պառա-
ված մայրը և պիոներ յեղբայր Աչիկոն:

Գնացքը սկսում եւ արագ—սուլում—շաշում,
իսկ անքուն գիշերներ անցկացրած Գիորգին ընկած
էր խորը մտածմունքների մեջ:

Ծանր ե ողբ վազոնում. Թուրքունի ծուխը քուլա-
քուլա տարածվում ե այս ու այն կողմը, շնչել չի
լինում. մարդ ակամա սկսում ե հազալ:

Մի կողմից լավում ե քնածների խռմիոց, մյուս
կողմից՝ անդադար փշշոց, կարծես հանգիստ իր տանը
պառկած լինի փափուկ անկողնում, և սրանց համար
կարծես բոլորովին նշանակութուն չունեն վատ ողբ,
գնացքի գնդգնդոցը, ճամբորդների խոսակցութուն-
ներն ու մոմոցը և վազոնների դռների հաճախակի
բաց ու խուփ անելու հետեանքով առաջ յեկած չախկ
ու թրխկոցը...

Գիորգու աչքերին քուն չի գալիս, վոչ եւ կարո-
ղացավ վորեւ զրույցի նյութ գտնել ճամբորդների
սրա-նրա հետ խոսակցելու համար: Նա փորձ արեց
իր ուղեկիցների հետ զրույցի բռնվել, յերբ հանկարծ
խոսք բացվեց կուեկտիվների մասին, սակայն ուղե-
կիցը կարծես ավելի լավ համարեց լուռ մնալ, քան
թե վեճի բռնվել Գիորգու հետ. հոգնած եր լերետւմ
նրա կողքին նստող ուղեկիցը. ուրիշ ճար չկար, ինքն
եւ ստիպված եր լռելու: Այսպես նորից լռութիւն
ընկավ վազոնի այն մասում, ուր նստած ելին Գիոր-
գին և իր ուղեկիցները:

Շողեկաւքը վերջին անգամ սուլեց ուժգնորեն և

կանգ առավ կայարանի մոտ: Գիորգին իր իրերով
ցած իջավ, բաժանվեց դեպի Բաթում մեկնող մար-
դատար գնացքից. իսկ ինքը բռնեց հալքենի գյուղի
ճանապարհը...

Նա գնում ե հանդարտ դեպի իրենց գյուղը տանող
ճանապարհով և խիստ մեծ հետաքրքրությամբ նա-
յում ե ճամբի լերկու կողմը փռված նոր կառուցած
գյուղական տներին, նրանց վար ու ցանքին, բաղ
ու բոստաններին:

Գյուղերի աղքատութիւնն իսկույն աչքի յե ընկ-
նում յուրաքանչյուր ճամբորդին. Գիորգուն եւ այդ
նույն մտքերն ելին պաշարել Բակ ու դաշտերի դե-
ղեցկութիւնը, բայց հողերի սակավութիւնը և կով
ու գոմեշների փոխարեն այծերի բազմութիւնն ինք-
նին նշան են, վոր տեղական բնակչութիւնը տնտե-
սապես այնքան ել նախանձելի վիճակ չունի... Թեե
տեղ-տեղ ունևորներն ևս չեյին կարողանում իրենց
դուլիսը թագցնել գյուղի ընդհանուր չքավորության
մեջ:

— Գուրիայում հողերը սակավ են և անբերրի,—
մտածում եր Գիորգին, և նրա աչքի առաջ պատկե-
րանում ելին գլիմեազցիների և եծրեցիների դաշ-
տերն ու ընդարձակ հողամասերը...

Սուպսային շրջապատող վարելահողերն ու ան-
տառները չեն կարող իրենց բերքով ապահովել Գու-
րիան և այն հեռվում լերեացող՝ մոլախոտերով ծածկ-
ված ու խոպան թողած դաշտերը միթե չեն կարող

պիտք գալ կուլտուրական ու այլ բույսեր աճեցնելու համար...

Գիտրգին առաջ գնալով՝ ավելի և ավելի մտնում էր գյուղերի խորքերը և վերջան ավելի յեր մոտենում ու մոտիկից՝ տեսնում այդ գյուղերը, այնքան ավելի սիրալը լցվում, զարմանքը պատում էր նրան:

Ահա ահա, տասնյակներով բանվոր ձեռքեր թափվել են Եծերի գյուղի խոպան դաշտերի վրա և բահերով—զանազան գործիքներով շուռ են տալիս հողը, աշխատում են պարարտացնել այդ հողերն ոգտագործելու համար:

Ահա և մշակված ու կանոնավորված վարելահողեր...

— Ի՞նչ ե պատահել,—ինքն իբեն հարցնում է Գիտրգին,—յերկու տարվա ընթացքում ի՞նչպես հարողացան այս յերկիրն այսպես շենցնել ի՞նչպես հասցրին այս բոլորը: Յեվ Գիտրգու այս զարմացնող հարցումին լուռ ու մունջ պատասխան եյին տալիս մշակված դաշտերն ու արոտատեղերը:

— Թեյի պլանտացիաների տարածութունը յերկու հազար մետրից ավելի յե, յեթե հաշվի առնենք նաև այս տարվա գործ դրած աշխատանքները, այս տարվա վար ու ցանքը,—ասում են Գիտրգուն՝ դաշտերում աշխատող գյուղացիները, և Գիտրգին հափշտակված ու վոգեկորված գնում է առաջ...

Գիտրգին վերջապես մոտենում է իրենց գյուղին, նրա զարմանքն այլևս չափ ու սահման չունի...

Թեյի ընդարձակ պլանտացիաներ, խաղողի և մեր-

դեղենի հսկայական այգիներ, մշակված արտեր՝ փրված են առաջը:

Գյուղացիներն աշխատում են միասին, միացած ուժերով... հավաքական աշխատանքով...

— Ի՞նչ ե պատահել,—հարցնում է Գիտրգին,—մթթե կոլեկտիվացման խնդիրն այսպիսի խոշոր արձագանք է գտել Գուրխայի սակավահող և անբերրի դաշտավայրեր ունեցող գյուղերում այն ել՝ կոլեկտիվացման խնդրի ծավալման հենց սկզբի որերում. մթթե...

Սակայն ակնհայտ փաստերը և ժողովրդի միահամուռ աշխատանքները՝ ձուլված—միացած կոլեկտիվներում, ինքնին խոսում եյին շատ դրական, մտքով...

Ձուր չեյին խոսում ու գրում, ուրեմն բոլոր նրանք, վորոնք լավ ճանաչելով Գուրխայի հողի կազմութունը, պնդում եյին, վոր Գուրխայի գյուղերի հողերը լավագույն միջավայր են թեյի և զանազան կուլտուրական բույսերի աճեցման համար:

Գիտրգին ահա այսպիսի մտածումներով մտավ իրենց գյուղը և շատ շուտ կանգ առավ իրենց փոքրիկ խրճիթի առաջ... Բակում, խրճիթի դռան մոտ փսիսացող պառավը բակի դռան ձոճոցից գլուխը բարձրացրեց, վեր կացավ տեղից ու շարժվեց դեպի դուռը և ներս մտնող հյուրի վրա կենտրոնացրեց իր ուշադրութունը:

— Գիտրգի,—հուզված բացականչեց պառավ մայրը, ձեռագործը ձեռից վայր դցեց ու, անսպասելի ուրա-

խութունից թե առած՝ թռչունի նման սլացավ դեպի իր զավակ Գիորգին:

— Գիորգի ջան, լավա ջան, դու յեկամք, չարաք քեզ պետք ե մի անգամ ել տեսնեյի...— խանդաղատանքով ասում եր պառավ Մարթան ու վորդուն փաթաթված՝ լիզիլիզատում— պաշտամ եր վոտքից մինչ գլուխ ու դռնիցը կպած պոկ չեր դալիս:

Վերջում պառավը դգաստանալով՝ դիմեց վորդուն. — Սոված կլինես, վորդիս, դնանք սենյակը, բալն ջան, դնանք, ավար յերկու տարի չե՝ ես քոռացած աչքերս չեկն տեսնում քո պայծառ դեմքը:— Մոտում եր, դուրդուրում վորդուն և միաժամանակ սփռոցը փռելով՝ տան յեղած ուտելիքեղենը բերեց ու շարեց իր ճամբորդ վորդու առաջ:

Տարիներ շարունակ իբր նուգբար պահած հին գինին շշով դրեց նրա առաջ և շարունակ սախում եր՝ խմի, կազդուրվի, վոր «կորցրած» առողջութունը վերականգնի:

Գիորգին շատ մեծ ախորժակով ուտում եր «տանու» անուշ հացն ու համեղ կերակուրը և մերթ ընդ մերթ ել յետ չեր մնում գինի խմելուց— բաժակ բաժակի յետևից դատարկում եր:

— Ո՛ւր ե Աչիկոն, ա՛ մեր,— հարցրեց հանկարծ Գիորգին, յերբ մաչքը վերջացրեց իր խանդաղատական հարցումներն ու իր փաղաքաշանքները:

— Աչիկոն ներկայացում կազմակերպելու աշխատանքներով ե զբաղված, վորդիս, պիտենեների ղեկավար ե արդեն, և ինչ-վոր տեղ պատրաստվում են

դնալու, յերկու շաբաթ ե՛ միտքն ու խելքը դնալու յետևից ե և դրանով են զբաղված:

— Յերևի բավական մեծացել ե մեր փոքրիկ Աչիկոն:

— Այո՛, վորդիս, լավ բոյ ե քաշել. քո հասակի յե արդեն. լավ տղա յե դառել, բոլորը գովում են ու սիրում նրան... մատաղ լինի մերդ յերկուսիդ ել... գյուղացիներն ինչպես են սիրում ու փաղաքշում նրան, վոր կարծես իրենց հարազատ զավակը լինի:

— Եդ շատ լավ ե, ուրախ եմ, վոր եղպես ե յեղել: Յես են գլխից գլտեյի, վոր Աչիկոն վերջը լավ տղա յե լինելու... Գրեկ եր մի նամակով, վոր մի թմբուկ բերեմ ինձ հետ. արդեն բերել եմ...

— Վե՛յ, հոգուդ մեռնի մերդ, եդ ինչ լավ բան ես արել. դրանից ավելի լավ ծառայություն դու չեյիր կարող անել պիտենեներին... վոր իմանաս, ինչպես են նեղվում բարաբան— թմբուկ չունենալու համար... գինվորական խաղերի ժամանակ յերբեմն վեդրոն են վերցնում դղիլիկացնում, յերբեմն աթոռը, յերբեմն վորեկ տախտակ... չես կարող յերևակայել, թե վորքան պիտի ուրախանա ինքը և վորքան պիտի ուրախանան բոլորը, յերբ բերածդ թմբուկը տեսնեն...

— Շատե՛րն են մտել պիտեներական կազմի մեջ, մերիկ:

— Շատ, ինչքան տես... մի ամբողջ «վաշտ են» կազմում, յերբ սկսում են շարվել իրար կողքի ու

շարքերով անցնել գյուղի միջով... Յեթե չես բեզա-
րում, չափակա, մի փոքր պառկիր, հանգստացիր,
ճամբից յեկած ես. հետո, յերբ վեր կենաս, դնս դեպի
դպրոց, բոլորին աջատեղ կպատահես. և գիտես թե
քեզ տեսնելով ինչքան պիտի ուրախանան բոլորը.
մանավանդ վոր թմբուկի նման նվեր ել բերել ես
նրանց համար...

— Մի քիչ կհանգստանամ, մերիկ ջան, և յեթե
քուհս տանի, մի ժամ հետո զարթեցրու, կերթամ
նրանց տեսնելու:

— Աչքիս վրա, պառկիր, բալաս, հանգստացիր:
Նորից փսփսալով դես ու դեն վազեց պառավը,
հոգնած ու ճամբորդ վորդու համար փափուկ անկո-
ղին պատրաստեց, վորպեսզի վորդին հանգստանա...

Անքուն գիշերներ անցրած և յերկար ճանապարհ-
ից հոգնած Գիորգին պառկելուն պես քնեց և շատ
շուտ ել խոմփալն սկսեց:

Գիշերը փոսեց իր թևերը գյուղի վրա:

Դպրոցի բակից լսվում ե հավաքված յերեսխաների
ձիչն ու աղմուկը... վաղվղում, յերգում, կանչում
են:

Հասակավորներից, մեծերից դեռ վոչ վոք չի յե-
րևում: Տխուր են և շատ վատ են զգում իրենց ցե-
րեկույթ կազմակերպողները:

— Կորանք, տղերք, վոչ միայն մուտքից ոգուտ
չենք ունենա, այլ վախենում եմ, վոր քնաս ել անենք:

— Մեծերը չեն յերևում, իսկ ես մանր-մուկս

յերեսխաներին վերտեղից ե փող, վոր մուտքի տոմս
առնեն:

— Ե՛հ, բախտ չունենք, ասա ու պրծիր, ելի...

— Բախտս վո՞րն ե, այ տղա, — ծաղրանքով
բացականչեց Կոծիան. ով ե ես որերում բախտին
հավատում:

— Ինչո՞ւ յեք եղպես շուտ հուսահատվում, տղերք,
դեռ բավական ժամանակ կա. գուցե խալխը դեպի
մեզ շարժվի ընթերքից հետո, չե՞ վոր վաղը հանգըս-
տի որ ե և...

— Ե՛լ թվ ե մեր որերում հագստանում, բանդ
կտրվել ե, ի՞նչ ե... հին հաշվով ես գնում...

— Վո՛չ, տղերք. չե վոր վաղը կիրակի յե, իսկ
կիրակի որերը գյուղացիները միշտ հանգստանում
են...

— Կիրակի չե՞ր են որը, վոր Կոստյան իր ար-
տում աշխատեցնում եր քսան մշակ գյուղացիներին...

— Բավական ե վիճեք, ամեն մեկդ ձեր գործին
անցեք, — սաստեց բանավեճի յետևից ընկած պիո-
ներները վրա նրանց գլխավոր Գոգիան և վարագույրը
ուղղեց:

Գիորգին եզ ժամանակ արդեն մոտեցել եր
դպրոցին:

Մուլթն եր: Դպրոցի դահլիճի պատուհաններից
շատ աղոտ կերպով ժպտում եյին անկենդան ճրագ-
ները:

Գիորգին դպրոցի բակը մտավ և սկսեց դիտել
հավաքվածներին:

Հասակավորներին համարյա վռնվողի հետևալ,
բայց մանր-մունր յերեխաներին՝ ինչքան ասես—դժ-
վժում եյին բաղում...

— Գիորգի, — հանկարծ լավեց Աշիկոյի ձայնը, և
յերկու տարվա կարոտած յեղբոր վրոյն ընկավ նա.
բայց յերբ թմբուկն ել տեսավ նրա ձեռքին, ուրա-
խությունից չեր իմանում ինչ անի:

— Կեցցե Գիորգին, կեցցե, — ուրախ բացականչեց
նա և թմբուկն առնելով յեղբոր ձեռքից, ուրախու-
թյունից այնպես ուժգին սկսեց զարկել, վոր քիչ եր
մնում թմբուկը պայթեր:

— Տղերք, թմբուկ, թմբուկ...

— Գիորգի, դու չես իմանում թմբուկ զարկել—
թմբկահարել— ինչպես պետք է:

— Գիտեմ, ինչո՞ւ չե:

— Դե ուրեմն զարկիր...

Աշիկոն թմբուկը ավեց նորից իր յեղբոր ձեռքը:

Գիորգին դուրս յեկավ դպրոցի բակը և մի կեսու-
րոն տեղում գիրք բռնելով, սկսեց թմբկահարել, վորի
տակտի հետ յերեխաներն սկսեցին ծափ տալ ու պա-
րել: Թմբուկի ձայնից գյուղից սկսվեց գյուղացի-
ների շարժումը դեպի դպրոց, և շատ շուտով դպրոցի
բակն այլևս չեր տեղավորում ներկայացում յեկող
գյուղացիներին:

— Զան տղերք, արդեն հիսուն բուրլու տոմսակ
ծախվել է, — խանդավառությամբ բացականչեց Աշի-
կոն և վաղեց ներկայացման պատրաստությունները
տեսնելու:

— Գիորգի, ի՞նչ լավ ժամանակ ոգնության յեկար.
վայն յեկել եր մեղ, յեթե դու վրա Հասնեյիւր քո
բերած թմբուկով, մենք բոլորովին կորած եյինք. գյու-
ղացիներից վոչ վոք չեր գալիս թատրոն, և անշուշտ
ֆլաս կանայինք մեր կազմակերպած յերեկույթից. —
ասում եր յերկրորդ որը Աշիկոն իր յեղբորը և փայլ-
փլող աչքերով նայում եր Գիորգու աչքերին:

— Ի՞նչպես:

— Հենց ենպես. դու վոր չգայիր և թմբուկը
չբերեյիր, վոչ մի կոպեկ մուտք չեյինք ունենա, վո-
րովհետև մթնել եր, բավական ուշ եր, և գյուղացիներ-
ից վոչ վոք չեր յերևում. իսկ այսօր արդեն նաղ գյո-
թանասուն բուրլի ունենք պիտներական դրամարկղում
և մեջքներս բավական ամուր ենք զգում:

— Ի՞նչ բանի վրա պիտի ծախսեք այդ դրամը, —
հարցրեց Գիորգին:

— Դեռ չես իմացել: Մենք պատրաստվում ենք
ճամբար գնալու. — մեր վողջ թիմի պիտներներս, բայց
դրա համար պահանջվող դրամը բոլորը չունեն. ուս-
տի կարիք եյինք զգում դրամի՝ մեր չքավոր ընկեր-
ների համար, և ահա քո ոգնությամբ արդեն պատ-
րաստի ունենք այդ դրամը: Դե հիմի պատմիր,
ախպեր ջան, թե ի՞նչպես անցկացրիր այս յերկու
տարին կարմիր բանակում. յես ել դրա փոխարեն
ճամբարից վոր վերադառնամ, քեզ կպատմեմ, թե
ինչպես անցկացրինք մենք մեր կյանքը պիտներա-
կան ճամբարում:

Գիորգին նստեց ընկուզենու կոճղի վրա, իր կող-
քին նստեցրեց փոքրիկ յեղբորը՝ Աշիկոյին, և բա-

վական յերկար զրուցում եր նրա հետ կարմիր բանակում յեղած ժամանակվա մի քանի եպիզոդներէ և կարմիր զորանոցի կենցաղի մասին:

Աշիկոն հափշտակված ու խիստ լարված հետաքրքրությամբ լսում եր իր յեղբորը և աչքերը հառած նրա աչքերին՝ մտածում եր ինքն իրեն.

— Սպասիր, սիրելի յեղբայր, յես ել քեզ նման վոր մեծանամ, անսլայման դառնալու յեմ կարմիր բանակային և մտնելու յեմ կարմիր զորանոց:

Վ Ն Ա Ս Վ Ա Ծ Պ Տ ՈՒ Տ Ա Կ

Գիշեր թե ցերեկ, արևոտ թե անձրևոտ չեղանակներին, խամ աչքերովդ անգամ միագույն ես պատկերացնում շոգեմեքենաների արհեստանոցը:

Բամբակե գլխարկների նման բաց տարածության մեջ քուլա-քուլա բարձրացող թանձր ծուխ և շոգեմեքենայի յերկու կողերից դուրս ցայտող գոլորշու կաթիլներ:

Յերկինքը միշտ ամպամած ու մռայլ... յերկաթագծերի արանքներում տեղ-տեղ գոյացած մազուկով լեցուն գուրբեր(փոսեր):

Անկարգութուն և աղմկող շոգեմեքենաներ...

Ահա...

Արհեստանոցից դուրս գալու պատրաստ շոգեմեքենան հպարտ սպասում ե շարժվելու հրամանին...

Վշշում ե և դողդողում. սակայն դեռ շուտ ե, և մեքենավարը նրա մոտ կանգնած արագ կերպով աշխատում ե պակասեցնել արագշարժման համար նրա

ամբարած են երգեիս... Թուլացնում ե ամբարված
գոլորշու ուժը և նա, կարծես նեղացած աչք բոլորից՝
արհեստանոցի ներսում, կանգնած իրար խաչաձևող
յերկաթագծերի առաջ՝ վշշում ե, փրփրում — զայրա-
նում...

Մեքենավարն ու նրա ոգնականը խիստ մեծ հո-
գատարությամբ պտտվում են նրա շուրջը, դիտում
ուշադրությամբ, զննում շոգեշարժի բոլոր մասերը-
յուղ են լցնում համապատասխան տեղերում, մաք-
րում և շարժվելու պատրաստում...

— Բաց թողեք շոգեմեքենան — հեռախոսով հայտ-
նում են կայարանից, և համբերությունից դուրս չե-
կած շոգեմեքենան շարժվում ե դանդաղորեն յերկա-
թագծերի վրայով և դուրս ե գալիս արհեստանո-
ցից:

Սքանչելի տեսարան ե, յերբ շարժվելու պատրաստ
շոգեմեքենան սկսում ե շարժվել, մանավանդ գիշեր
ժամանակ...

Տեսնում ես, թե ինչպես դնդղնգալով և աչքերը
չռած առաջ եր շարժվում շոգեշարժը՝ բերանից
կրակի բոցեր բաց թողնելով...

Գոռում աղմկում ու թշշում ամեն խոչընդոտի
դեպքում՝ կանխորեն նախատեսված կետերին մոտե-
նալու ժամանակ...

Սակայն...

Բոլոր շոգեմեքենաներին չեն վիճակված աչալիսի
յերջանիկ վայրկյաններ:

Անդրկովկասյան յերկաթգծերի վրա, վորոնց յեր-

կարությունը հասնում ե մոտավորապես 2050 կիլո-
մետրի, աշխատում են 700-ի չափ շոգեմեքենաներ,
վորոնցից յերկու հարյուրից ավելին զրկված են
աշխատանքի ունակությունից — աշխատանքի ին-
վալիդներ են՝ ջարդված, աչրված կամ վորեն տեղից
փասված. մի խոսքով՝ գտնվում են աչալիսի դու-
թյան մեջ, վոր անհրաժեշտ ե նրանց յերկարատև և
խնամատար բուժում, վերանորոգում, անհրաժեշտու-
թյուն ե զգացվում վերակենդանացնելու նրանց...

Յեղ ահա. —

Լենինյան կոչված թաղում, ուր յերևում են յեր-
կաթագծերից աչն կողմ ծխի մեջ կորած խողովակ-
ները, ուր մրոտ ու սևացած մուգ ծածկոցների տակ
յերևացող դարպասի դուռը հենց աչն դուռն ե,
վոր տանում ե դեպի աչն արհեստանոցը, ուր վերա-
նորոգում են արատավոր շոգեմեքենաները, նորոգում
են փասված կաթսաները, փոխում են գոլորշու խո-
ղովակները, մաշված անիմները, պտուտակները և
հեղույսները (բոլա)...

Այնտեղ շողկապում են իրար և ամբողջացնում
ջարդված շոգեմեքենաները, աչնտեղ են վազում ա-
մեն առավոտ, սուլիչի ազդանշանից արթնացած
ջլուտ բազուկներով բանվորները... վորոնք աշխա-
տանքի խիստ բաժանման հիմունքով՝ մեծ ջանասի-
րությամբ աշխատում են իրենց հատկացված դազ-
գչահի մոտ, և կայծակի արագությամբ շարժման մեջ
են դնում գործիքները, կանոնավոր տեմպով զնդա-
նին տալիս մուրճերի հարվածներ...

Ժանդոտած մասերը փոխարինվում են նորերով,
փոխվում են անիմները, պտուտակները, խողովակները և
այլն...

Ներկվում ե շողեմեքենան և առողջացած ու հիմ-
նավոր նորոգման չենթարկված՝ անցնում ե աշխա-
տանքի:

Տարեկան վաթսուհից ավել շողեմեքենա չե վե-
րանորոգվում թիֆլիսի յերկաթուղային արհեստա-
նոցում: Վաթսուհի չափ փշրված ու ջարդված շողե-
մեքենաներ դուրս են գալիս գերեզմանոցից և դըր-
վում են շարժման մեջ...

Այսպես ուրեմն ժամանակավոր բնույթ ունեցող
հիվանդություններից — արատներից շողեմեքենաները
բուժվում են դեպոներում. սակայն այս թիվը չի
բավարարում մեր չերկրի շարժմանը, չերկաթուղային
հսկա յերթեկությանը:

Գեպոներ կան—Բագվում, Բալաջարի կայարա-
նում, Գյանջայում, Թիֆլիսում, Լենինականում, Սա-
շուրում, Բորժոմում, Շորապանում, Սամտրելիայում,
իսկ գործարաններ—Թիֆլիսում և առաջին ոգնու-
թյան գործարան՝ Բագվում. սակայն սրանք բոլորը
չեն բավարարում տարվա պահանջներին, և հաճախ
մեր արատավոր շողեմեքենաներն ուղարկվում են Ռու-
սաստան՝ այնտեղ վերանորոգման յենթարկելու հա-
մար:

Աճում ե շարժումը... աճում ե նաև շողեմեքե-
նաների ընդհանուր թիվը...

Շատանում—ավելանում են նախ աշխատող ձեռ-
քերը, և աշխատանքի ու շարժման բովի մեջ կորած
Լենինյան թաղը ներկայումս պարժանքով նայում ե
իր առաջ ծառացած հեղափոխական անցյալով ուռձա-

ցած և աշխատանքի փոթորիկների բովի մեջ կազ-
մակերպված մարտիկ պրոլետարիատին, վորոնց ուժի
մասին ակնհայտ կերպով խոսում են փայլվող դազ-
դյահները, դինամոների աղմուկն ու իրար կողքի
շարեշար կանգնած, աշխատանքի և շարժման համար
կազմ ու պատրաստ՝ յերեկվա արատավոր ու հիվանդ
շողեմեքենաները:

Չափազանց խոշոր ե գործարանի և գործա-
րանի արտադրանքի ընդհանուր արժեքը—նշանա-
կությունը, սակայն ել ավելի խոշոր ե և հսկա-
չական այն վոգեոբությունը—ենտոգիաղմը, վոր
կրում ե իր սրտում յուրաքանչյուր չերկաթուղային
բանվոր, վոր աշխատում ե դպրոցում, դեպոյում, ար-
հեստանոցում, դադգյահի վրա թե դադգյահից դուրս:

ԻՆԴՈՒՍՏՐԻԱԼ ՏՇԵՆԵԿՈՒՄԻՅ

Դղրդում ե դեպոն իր ցեխերով...

Դադգյահների մոտ զինված—կազմ ու պատրաստ
կանգնած են մաղութի մեջ կորած վարպետները:

Լծակները փոկերի վրա սկսել են իրենց աղմուկը,
իսկ ոժանդակ փոկերը շարժման մեջ են դնում ձա-
խարակագործական (խառատի) և փականագործական
դադգյահները:

Ձրնգում ե բոցավառված դարբնոցը և տաք-տաք
պտուտակները կյանք են առնում շողեմեքենաների
համար...

Տրիֆոնը հանգիստ սրտով դնում ե նոր ձուլած

շոգեմեքենայի մասերը, և վորոշ դանդաղություն և նկատվում նրա այդ աշխատանքի մեջ:

Իսկ բրիգադն անցել և հարվածային աշխատանքի: — Ե՛կ՝ դու՛ ի՞նչ ես քիթդ կախել եդ պտուտակի վրա և դրանից ել չես պոկ գալիս:

Տրիֆոնը սթափվեց անսպասելի կանչից և պտուտակը մի ձեռքից մյուս ձեռքն անցկացրեց: Նորից նա իր ուշադրությունը բեռեց պտուտակի վրա — վարպետի նկատողությունը թողնելով անպատասխան:

— Ձե՞ս լուժ, — կրկնեց բրիգադի գլխավորը:

— Վնասված ե և...

— Ինչի՞ց ե ֆլասված...

Վարպետը մոտեցավ Տրիֆոնին, մուրճը խրեց իր գոկոտումը և ուշադրությամբ սկսեց զննել պտուտակը:

— Ինչո՞ւմ ե սրա ֆլասվածությունը...

— Ահա, տեսեք, փոքրիկ ծակոտիկներ ունի...

— Ա՛յ, անշնորհ մարդ. քանի՞ քանի անգամ ասել եմ, վոր այսպիսի աննշան ու չնչին ծակոտիկների վրա ուշք մի դարձնի:

— Ֆիզիկայի որենքների համաձայն...

— Ի՞նչ. ֆիզիկա՞, — ընկերներն սկսեցին ծաղրել

Տրիֆոնին:

— Ֆիզիկայի որենքների համաձայն անցք ունեցող տեղերը ջերմացնելու ժամանակ...

— Լավ ե՛ գլուխ մի տանի... բավական ե, վերջ տուր փիլիսոփայություններիդ... Ինչ ե, ինդուստրիալ տեխնիկումից ե, ամբողջ որը գլուխներս տա-

նում ե իր ֆիզիկայի որենքներով. գլուխն իսկական ինժեների տեղ ե դնում...

— Ի՞նչպես թե, մարդը ֆիզիկոս ե...

— Պրոֆեսոր ե...

— Բավական ե, ընկերներ, վերջ տվեք... Իսկ դու պտուտակը տուր ինձ և գործիդ նայիր... դուք ինչո՞ւ յեք կանգնել, բոլորդ դեպի գործ, անցեք դադգյահների...

Լավեց բրիգադի գլխավորի հրամանը, և խմբից խումբ անցնելով այդ կարգադրությունը, նորից ըսկընցին աղմկել կարճ ժամանակով դադարած դադգյահները:

— Յես հակառակ եմ շոգեմեքենայի վրա անցկացնելու այդ պտուտակը, մնացածը դուք գիտեք. ինչպես ուղեք վարվեցեք... շատ հավանական ե, Վոր պտուտակն անմիջապես կոտրվի, հենց վոր կսկսեք տաքացնել շոգեմեքենան...

— Դե, ինչ ասեմ, բալամ, ես ա վարպետը՞ դու յես յեղել, սիրելի Տրիֆոն. արի, դու իմ տեղն աշխատիր, իսկ յես դառնում եմ քո աշկերտը...

— Յես մրցման չեմ մտնում վորեւ մեկի վարպետությունը խելու համար. միայն դիտել եմ տալիս, վոր ֆիզիկայի որենքների համաձայն, անցքեր — փոքրիկ ծակոտիկներ ունեցող պողպատը չերկար դեմանալ չի կարող...

— Լավ, լավ, գլուխներս մի տանի քո ֆիզիկայով ու մաթեմատիկայով: Դասն տարի չե՛ վարպետություն եմ անում. եդ քո ֆիզիկան ու մաթեմատի-

կան վոր չեմ իմացել, պակաս եմ շոգեմեքենաները նորոգել ու գործի դրել...

Տրիֆոնը լռեց, մտածմունքների մեջ ընկավ... տեսնում եւ և զգում յուրաքանչյուր բոպե, վոր իրեն ծաղրում են, վոչնչի տեղ են դնում, յերբ նա ֆիզիկայի անունն եր տալիս կամ գիտական վորեւ տերմին եր գործ ածում:

Տրիֆոնն ավարտել եր ինդուստրիալ տեխնիկումը և ավարտել եր գերազանց վկայականով...

Մաթեմատիկական գիտելիքները և հատկապես ֆիզիկան ու քիմիան շատ լավ եր յուրացրել. հենց այդ ե պատճառը, վոր տեղը յեկած ժամանակ միշտ առաջ եր բերում ֆիզիկայի և մաթեմատիկայի ֆորմուլները, բայց...

Բարձրանում եր հանկարծ ծաղրանքի հեղեղ, և նա լուռ, գլուխը կախ կանգնում եր դադգյահի մոտ:

— Ի՞նչ ես շշմել, ել չե՞ս աշխատելու,— նորից Տրիֆոնի վրա գոռաց զայրացած վարպետը և դադգյահի մեջ ամրացրած պտուտակի վրա պատրաստվեց աշխատելու...

— Վարպետ, հանի՛ր դրան մեր բրիգադից...

— Լավ, հանեմ, բայց հըր ուղարկեմ... յեթե մեզ մոտ չի կարող աշխատել և մեզ պետք չի գալիս, ել հեմ կարող ե պետք գալ...

— Ուղարկենք ինստիտուտ, այնտեղ կարող ե վորպես լեկտոր պետք գալ...

Տրիֆոնը վերավորանքից կարմրած՝ չեր իմանում ինչ անի...

— Լավ, բավական ե, տղաներ, գործի անցեք. վաղը պատրաստ շոգեմեքենան պիտի բաց թողնենք արհեստանոցից:

— Տրիֆոն, արի մտի՛ր այս շոգեմեքենայի մեջ և այսօր նրա ներսում կատարի՛ր աշխատանքներդ:

— Թող դա ել աշխատի...

— Թող մի որ ել դա մըոտվի, ինչպես մենք ենք ամեն որ մըոտվու

— Ցեա յերբեք կեղտոտվելուց ու մըոտվելուց չեմ քաշվել, միամիտ մնացեք, ինչո՞ւ չե, սիրով կաշխատեմ:

Տրիֆոնը ներս սողաց շոգեմեքենայի մեջ, և մի քանի վայրկյան հետո շոգեմեքենայի ներսից լավեցին մուրճի դարկի խոււ ձայներ...

Բրիգադն աշխատում եր արագ կերպով վերջացնել շոգեմեքենայի վրա կատարվելիք աշխատանքները:

Վագոնների խումբը կազմ ու պատրաստ սպասում եր իր առաջնորդ շոգեմեքենային:

ՇՈԳԵՔԱՐՇԸ ԴՈՒՐՍ ԵՆ ԲԵՐՈՒՄ ՓՈՐՁԻ

Շոգեքարշը նշանակված ժամկետին պատրաստ եր արդեն...

Այդ մասին լուր ուղարկեցին Տեպոյի գլխավոր

բին և ախոր, ժամը յերկուսին պիտի փորձեն շոգե-
քարը յերթի ժամանակ:

Բրիգադը սրտատրոփ սպասում է շոգեքարը շարժ-
վելուն... Իսկ շոգեքարը կազմ ու պատրաստ հպարտո-
ւեն կանգնած է գլխավոր յերկաթգծի վրա և սպա-
սում է ազդանշանին...

Յեկավ նաև դեպոյի գլխավոր ինժեները, բրիգադը
պատրաստ է...

Տրիֆոնը շարունակ պտտվում է շոգեքարը շոբս
կողմը և աչքը չի հեռացնում ֆլասված պտուտակից,
վորի մասին մատնացույց եր արել իր վարպետին:

Տրիֆոնը շատ լավ գիտե, թե շոգեքարը վոր մա-
սումն է պնդացրած աչք ֆլասված պտուտակը...

Նրան չափազանց հետաքրքրում է, թե այդ պը-
տուտակը վորքան ժամանակ կկարողանա դիմանալ...

Հետաքրքրվում է, վորովհետև դրանով հնարավո-
րություն կունենա հաստատելու ֆիզիկայի որենք-
ները:

Ազդանշան տվին...

Շոգեքարը ֆշշաց...

Բոլորն ել շրջապատեցին վերակենդանացած շո-
գեքարը, և ամեն մեկն իր դիրքը գրավեց լավ դի-
տելու համար...

— Գնում ենք,— հայտարարեց բրիգադի գլխա-
վորը. մեքենավարը շարժման մեջ դրեց շոգեքարը,
սուլեց, փնչաց, գոլորշին դուրս ժայթքեց ու դան-
դաղորեն և հանդիսավոր շարժվեց իր տեղից...

— Շը-շը-շը—լսվեց խուլ վշշոց և կապարագուշն

գոլորշին ամպի նման ձգվեց նրա յետևից ամբողջ
յերկաթգծի յերկայնքով...

— Դնւգ—դնւգ, դնւգ—դնւգ, դը'գը դը'գը—
դգդգում է արագ վազքի անցած շոգեքարը և պայ-
քարի յե մտել դեպի Նավթուղ կայարանը ձգվող
վերելքի հետ:

Շոգեքարը բավական ճանապարհ եր կտրել, ան-
ցել եր արդեն նախկին դորանոցների մոտից:

Սլանում է շոգեքարը մի ժամում 60 կիլոմետր
արագությամբ, և բոլորն ել գոհ են ակնհայտ հաջո-
ղությունից ու նվաճումից...

Վարպետը հպարտությամբ գլուխը բարձր պահած՝
նայում է դեպոյի գլխավորի աչքերին և ցույց տա-
լով յերկաթգծի ուղղությունը՝ պարծենալով բացա-
կանչում է...

— Յեթե ճանապարհը հարթ լինել, շոգեքարը
կարող եյինք տալ նույնիսկ 80-կիլոմետրյան արա-
գություն:

Սլանում է շոգեքարը...

Գոլորշու ջրի կաթիլները տարածվում են ողի
մեջ և շաղ ընկնում հաճախ ճամբորդների յերեսին...

— Շը-շը-շը— հանկարծ ֆշշաց շոգեքարը...

Սնիվի վերի մասից հանկարծ գոլորշի դուրս
ժայթքեց և արագությունն սկսեց դանդաղել...

Միջնադուռ մոնոմետրը բարձրացել է մինչև վերջը,
շոգեքարը արագությունը քանի գնում պահպանում է:

— Ի՞նչ է պատահել:

— Ի՞նչ յեղավ:

— Գոլորշի չե դուրս գալիս անիվի վերի մասից և շոգեքարշի արագութունը քան գնում նվաղում ե:

— Շոգեքարշը կանգնեցրեք:

Շոգեքարշը կանգ առավ:

— Ուշադրությամբ զննեցեք բոլոր մասերը...

— Առանձնապես ուշադրության առեք շոգետար-
խողովակները...

Տրիֆոնը դուրս ցատկեց շոգեքարշից և արագու-
թյամբ դեպի ֆնասված պտուտակը վազեց...

Բոլորն ել հետաքրքրությամբ վորոնում են և ուզում են գտնել—իմանալ շոգեքարշի ընթացքի դանդաղելու պատճառը:

Վորոնում են, զննում բոլոր մասերը, սակայն վոչվոք վոչինչ չի կարողանում հայտնաբերել:

Տրիֆոնը մոտեցավ շոգեքարշի ծանոթ մասին, նա-
յեց պտուտակին և...

— Ա՛յ տեսեք, հիմա ել չպիտի հավատաք ինձ,—
զայրացած բանցականչեց նա:

— Ի՞նչ ե պատահել,—հարցրեց դեպոյի գլխա-
վորը...

— Ի՞նչ ե յեղել—այս ու աչն կողմից բացական-
չեցին բանվորները խմբվելով Տրիֆոնի շուրջը:

— Վնասված պտուտակը դուրս ե ընկել:

— Վնասված պտուտակը —մոռյվեց վարպետը:

Դեպոյի գլխավորը զարմացավ և չեւ կարողա-
նում հասկանալ, թե ինչո՞ւ շոգեքարշի այդպիսի հա-
տարակ ֆնասվածքի համար այդքան մոռյվեց վար-
պետը:

— Ինչո՞ւ այդպես նեղացար ու մոռյվեցիր, վա-
նո. չե՞ վոր շատ հեշտ ե պտուտակը փոխել և շոգե-
քարշը նորից շարժման մեջ դնել...

— Բանը պտուտակը փոխելու մեջ չե, այլ այն,
վոր...

Յեւ վանոն ամեն ինչ պատմեց դեպոյի գլխա-
վորին:

— Բանից դուրս ե գալիս, ընկերներ, ֆիզիկան,
այ՛, ֆիզիկան խիտ անհրաժեշտ բան ե յեղել մեզ
համար... Յես քսան տարվա վարպետ տեղովս չկա-
րողացա գլխի ընկնել աչն, ինչ վոր գլխի ընկավ և
առաջուց հասկացավ յերեկվա աշակերտական նստա-
լանից վեր կացած և գրքի ֆորմուլներն անդիր ա-
րած տղան. ախր նա յեր, վոր շարունակ պնդում եր,
թե ֆնասված պտուտակը վոր տաքանա, շատ չի դի-
մանա և շոգեքարշին ֆնաս կտա: Ահա թե վերտեղ ե դի-
տության ուժը... մարդը գիտակ եր գործին, իսկ
մենք ծաղրանքով եյինք վերաբերվում նրան, քանի
վոր մենք բոլորս վոչինչ չեյինք հասկանում ֆիզի-
կայից:

Բոլորն ել ամոթանքով նայում եյին Տրիֆոնին
և կարծես իրենց հայացքով ուզում եյին ներողու-
թյուն խնդրել նրանից. սակայն Տրիֆոնն իր
ֆիզիկայի և մաթեմատիկայի ֆորմուլներով այն-
քան եր հավիշտակված, վոր չեւ ել նշմարում, թե
ինչ ե կատարվում իր շուրջը:

— Կեցցես, Տրիֆոն, կեցցես.— գովասանքի ար-
ժանացրեց Տրիֆոնի արարքը դեպուչի գլխավորը և ան-
միջապես հրաման արձակեց առաջ քաշել Տրիֆոնին
և կրկնապատկել նրա աշխատավարձը:

ԱՂՅՈՒՍԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ

(Ս. Գ. Ռ. Բ. Խ. Ս. Ն. Ս.)

— Գիտե՞ս՝ ինչ են պատրաստում աջնտեղ, — հարց-
նում է խաղալու համար դաշտ դուրս յեկած պիո-
ներն իր ընկերոջը, մատը մեկնելով դեպի հեռվում
յերեացող աղյուսի գործարանի խողովակը:

— Գիտեմ...

— Ի՞նչ են պատրաստում:

— Ի՞նչ են պատրաստում, այ, ասեմ...

— Տեսնո՞ւմ ես, չգիտես:

Ընդհանուր ծիծաղ-աղմուկ բարձրացավ ուղմիկ-
պիոներների շարքերում:

— Դու գիտես ի՞նչ են պատրաստում, վոր ուրի-
շին ես հարցնում, — վիճաբանության մեջ խառնվեց
կուլվարը:

— Իհարկե գիտեմ, ընկեր կոլվար, աջնտեղ աղ-
յուսներ են կտրում...

— Աղյուսն ինչպէս են կտրում,—ամաչելով հարց-
րեց մեկը և նայեց մշուսների դեմքերին:

— Ձգիտես՝ ինչպէս են կտրում, վայ, աշխատան-
քից խաբարութիւնն չունի ես մեր ընկերը:

— Դու շատ ես իմանում, վոր եղպես խոսում ես...

— Իհարկե իմանում եմ. հայրս գլուղում աղյուս
պատրաստող ե չեղել, և յերբ յես սովորում եյի
գլուղի գալոցում, աղատ ժամերիս միշտ ոգնում եյի
հորս—աղյուս կտրում. վոչ միայն այդ, այլև ոգնում
աղյուսները թրծելու—կարմրացնելու ժամանակ...

— Դե վոր աղպես ե, Բեսիկ ջան, պատմիր մեզ,
թե ինչպէս են աղյուսը կտրում, թրծում...

— Պատմիր, Բեսիկ, պատմիր, խնդրում ենք:

— Տղերք,—հանկարծ բացականչեց Վալիկոն:

— Ինչ կա, ինչ ես ուզում:

— Ինչո՞ւ Բեսիկոն պատմի...ավելի լավ չե՞ր ըստրա
գնանք աղյուսի գործարանը և այնտեղ գլուցց բա-
նանք աղյուս պատրաստելու միասին, մանավանդ
վոր, ինքներս կըտեսնենք աղյուս պատրաստելու գործը:

— Իհարկե ավելի լավ ե, գնանք բոլորս,—հաս-
տատեցին ընկերները:

— Ընկեր կովար, տար մեզ բոլորիս աղյուսի
գործարան:

Պիներ-ռազմիկները հացացքները ուղղեցին դեպի
գործարանը և անհամբեր սպասում եյին պատասխանի:

— Գնանք,— հայտարարեց կովարը՝ կարճատե
մտածմունքից հետո...

Ռազմիկները շարքի կանգնեցին:

— Դալեքով առաջ,—լավեց կովարի հրամանը, և
պիներ-ռազմիկներն ուղղվեցին դեպի գործարան:

Դեռևս անընակ ե դեպի ռազմարանները
տանող հարթ տարածութիւնը: Մի քանի տարի ա-
ռաջ այս ամբողջ քաղաքամասում պահապանի նման
կանգնած եր համալսարանի շէնքը և նախկին սեմի-
նարիան... իսկ այսօր... թեև դեռևս վերջնականապէս
կարգավորված չեն բնակելի վայրերը, նոր կառու-
ցած շէնքերը... պլանավորված լայն փողոցները...
կլեկտաքարշի սյուները... տեղ-տեղ աղատ լայն
հրապարակներ՝ իսկ սրանց շուրջը՝ միջանի աղ-
յուսի գործարաններ...

— Կանգնել:

Պիներ-ռազմիկները կանգ առաւ:

— Խոսենք գործարանի դիրեկտորի հետ, վոր
թույլ տա մեզ աշխատանքները դիտելու:

Կովարն իր հետ վերցնելով պիներներից չերկու-
սին՝ ուղղվեցին դեպի գործարանի գրասենյակը:

— Համեցեք,—լավեց քաղաքավարի պատասխան:

Այսպիսի ջերմ ընդունելութիւնից սիրտ առած՝
ռազմիկները մտան աղյուսի գործարանը. լարված
հետաքրքրութիւնն ընդհանուր եր...

Բեսիկոյի համար ռտարոտի յերևաց քաղաքի
աղյուսի գործարանը... Նա, ճիշտ ե, աշխատել ե
հոր հետ միասին գլուղում աղյուսներ պատրաստե-
լու գործում, սակայն այստեղի աշխատանքի պայման-
ները բոլորովին այլ եյին, կարդ ու կանոնը՝ տարբեր:

— Ահա այստեղից ե սկսվում աղյուս պատրաս-
տելու պատմութիւնը,—սկսեց իր զրուցքը գործա-

րանի դիրեկտորը և ընդհանուր հայացք ձգեց բոլոր պիոներներին վրա.—ամենից առաջ, քլունգներով աշխատող բանվորները քանդում են գետինը և կավ են պատրաստում:

Վոդլ պիոներական ռազմախումբը լսողութուն էր դարձած:

Բեսիկոն ել աչքերը չռած՝ ավելի և ավելի մոտենում էր դիրեկտորին...

— Յերբ արդեն պատրաստ ե լինում կավահողը,— շարունակում ե խոսել դիրեկտորը,—ա՛հն բանվորները, վորոնք աշխատում են բացառապես կավահողը զտելու—մաղելու աշխատանքի վրա, անմիջապես վերցնում են կավահող թմբերը և մաղում—մաքրում են, շաղախելու համար պատրաստ կավը կխճորում—տրորում են խորը փոսերի մեջ... շաղախած կավացելով լցվում են աղյուսի կաղապարները (աղյուսանման արկղները) և դեռես հում վիճակում, վորոշ ձև ստացած աղյուսները դարսվում են շարք-շարք ահա այն բաց միջանցքում՝ չորանալու համար:

Չորացած աղյուսներն ապա տանում ենք դարսում հնոցների մեջ, վորոնք կոչվում են Հոֆմանի վառարաններ. վառարանը տաքանում ե, և մի քանի ուրից հետո անգույն, անուժ աղյուսների փոխարեն վառարանից հանում ենք կարմրած, քարի նման պինդ աղյուսներ, վորոնցով հետագայում կառուցում ենք մեր ֆարրիկ—գործարաններն՝ ու բնակելի շենքերը...

— Այդ շատ լավ, բայց չեթե վատ յեղանակներ

են լինում, ի՞նչպես եք չորացնում աղյուսները,— անհամբեր հարցրեց Բեսիկոն՝ հիշելով իրենց գյուղում, հոր հետ միասին աղյուսներ պատրաստելու աշխատանքները, յերբ հայրը խիստ ծանր և մտահոգիչ վիճակի մեջ էր ընկնում—անձրևոտ յեղանակների ժամանակ:

— Վատ յեղանակներն անշուշտ արգելք են հանդիսանում մեր աշխատանքներին,— պատասխանեց Բեսիկոնին գործարանի դիրեկտորը,—հենց դրա համար ել մեր աշխատանքները սեզոնային բնույթ ունեն.—հոկտեմբերից մինչև ապրիլի 15-ը գործարանը համարյա թե չի գործում... միայն զբաղվում ենք հում նյութ կամ կավահող պատրաստելու գործով, աշխատանքները գործարանի մյուս բոլոր ցեխերում թե դադարած են... միջանցքներ ել (ծածկ ունեցող) այնքան չունենք, վոր թաց աղյուսները միջանցքներում չորացնենք. այնպես վոր մեր վոդլ աշխատանքը կախված ե արևի ճառագայթներից...

— Ուրեմն քաղաքում ել չի կարգավորված դեռես աղյուսների չորացնելու գործը,—ցածր ձայնով նորից հարցրեց Բեսիկոն...

— Ինչպես տեսնում եք, մեր գործարաններում ճշմարիտ ե, շատ նվաճումներ ունենք՝ գյուղի պայմաններում աղյուսներ պատրաստելու աշխատանքների հետ համեմատած, բայց մեր աշխատանքներն այնպես ամենաչնիվ կապված են սեզոնի հետ և կատարվում են մեծ մասամբ ամառային ամիսներին... հենց այդ պատճառով ել շատ հաճախ մեր գործարաններն ի վիճակի

չեն լինում քաղաքի բոլոր պահանջները բավարարելու աղյուսներ մատակարարելու գործում... Մեր գործարանները շատ հաճախ բաց են թողնում շուկա՝ նույնիսկ պակաս վորակի աղյուսներ. անպետքները բավական տոկոս են կազմում. աչնպես վոր մեր աշխատանքների մեջ դեռ շատ բան կա, վոր կարիք ե գգում բարելավման:

Սակայն աղյուսի գործարանների աշխատանքները խիստ սերտորեն կապված են աչն մեծ նվաճումների և շինարարությունների հետ, վոր գուք տեսնում եք, փոքրիկ ընկերներ, մեր խորհրդային իրականության մեջ, թեկուզ հենց մեր Թիֆլիսի շինարարության մեջ...

Դիրեկտորը ձեռքը մեկնեց դեպի նորակառույց Լենինյան թաղամասն ու տարածվող ընդարձակ հարթյուններ, հպարտորեն աչք ածեց քաղաքի զանազան անկյուններում նոր կառուցած վիթխարի շինություններին և ժպտալով գլուխը կախեց ցած...

Պիոներները ցրվեցին գործարանի բակում, իսկ Բեսիկոն շարունակ հետևում եր դիրեկտորին և նրանից չեւ բաժանվում...

Բեսիկոն նկատեց բակի մի կողմում մաղի տակով անցրած բավական մաքուր կավահող... մտածմունքի մեջ ընկավ... Սակայն չկարողացավ հասկանալ, թե աղյուս պատրաստելու գործում ինչ նշանակություն ունի այդպես մաքուր մաղած կավահողը, քանի վոր Բեսիկոյի հայրը յերբեք առանձին հոգատար չեւ լինում կավահող մաղելու և մաքրելու համար:

— Փեռի, ինչո՞ւ համար ե պահված այս մաղած կավահողը:

— Այդ պատրաստված ե կղմինդրի համար: Գիտե՞ս կղմինդր ի՞նչ բան ե, ե՞ն, վոր գործ են ածում տների կառույնների համար: Կղմինդրը պահանջում ե ավելի զիմացկունություն և զգուշավորություն, դրա համար պատրաստում ենք լավագույն կավահողից... մաղած կավահողը, խառնած մանր ավազի հետ, յեթե լավ ե թրծված, ցեմենտի նման պինդ կղմինդր ե ստացվում...

— Այդ լավ. բաց չե՞ վոր աչժմ աչլեւ մեր տների կառույնները կղմինդրով չեն ծածկում:

Դիրեկտորը ժպտաց՝ լսելով Բեսիկոյի ճիշտ դիտողությունը:

— Շատ ճիշտ ե դիտողությունդ. դրա համար ել մենք կղմինդր պատրաստում ենք շատ քիչ քանակությամբ: Յերբեմն, թեե հազվագեպ, այնուամենայնիվ լինում են դեպքեր, յերբ կարիք ե գացվում տան կառույնը կղմինդրով ծածկելու, աչդ պատճառով ել մեր գործարաններում դեռեւ ձեռք չեն վերցրել կղմինդր պատրաստելու աշխատանքներից:

Պիոներները շատ մանրամասորին ծանոթացան աղյուսի գործարանի ամեն տեսակի աշխատանքներին:

— Ինչո՞ւ ձեր գործարանի խողովակն այդքան բարձր ե շինված, — դիմեց Բեսիկոն գործարանի դիրեկտորին:

— Խողովակը, — դիրեկտորին տարորինակ թվաց

Բեսիկոյի այսպիսի հարցումը, սակայն նրա լուրջ հարցասիրութեանը բավարարութիւն տալու տեսակետից ուշադրութեան առաւ և բարձր ձայնով կրկնեց նրա հարցումը:

— Խողովակը բարձր ե նրա համար, վոր վառարանը, ինչպես տեսնում եք, ածուխով ենք տաքացնում. իսկ ածուխն աչրվելու ժամանակ բաց ե թողնում թունավոր գազեր. և վորպեսզի այդ թունավոր գազերը չփնտեն ազգաբնակչութեանը, աղյուսի գործարանների խողովակները բարձ են շինում և այդ խողովակների միջոցով թունավոր գազերը տարածվում են ողի վերին շերտերում, ցրվում են և մյուս նուշխակ վառարանները վառելիս լինելին նաւթով կամ փայտով, միևնույն՝ դարձյալ ազգաբնակչութեան առողջապահութեան տեսակետից՝ պահանջվում ե, վոր քաղաքը պաշտպանված լինի ամեն տեսակի գազերից և ծխից: Ծուխն անփնտա դարձնելու տեսակետից և հորինված այս լերկար ու բարձր խողովակը:

Դիրեկտորը մինչև գործարանի դարպասի դուռը ճանապարհ գրեց պիոներներին և ժպտալով բաժանվեց գիտութեան սիրահար գալիք սերնդի ներկայացուցիչներին:

— Քայլերով առաջ, — նորից լսվեց կոլվարի հրամանը, և պիոներների խումբը շարքերով շարժվեց ու միացավ փողոցի ընդհանուր ժխորին:

ՏԱՅԻԱՆ

I

Մանկութեանից Տայիան կենդանիներ եր սիրում: Դեռ նոր եր վոտք առել, վոր նա գաղաուկ դուրս եր պրծնում բակից, մոր ուշադրութեանից հեռանում, մտնում եր մոտիկ գտնված արտը, բոլորից աննկատելի քաղում եր սոյալի ցողունները և բերում, տալիս եր իր սիրելի ջորային:

Ջորան շտապ խլում եր Տայիայի ձեռքից սոյայի ցողունները և անուշ անում իր համար բոլորովին անսպասելի կերը:

Ջորան խոտի և կերի շնորհիվ այնքան ընտելացավ Տայիային, վոր բավական եր մի բերան նրա կանչը — «մո՛ո, ջորա, մո՛ո», իսկույն շրթունքները լիզելով վազում եր դեպի փոքրիկ բարերարը և փոքրիկ աչքերը շուտ եր ու անթարթ նայում Տայիայի ձեռքերին, թե ինչ կմեկնի նրան:

Շատ հաճախ Տայիան իր սիրելի ջորային հետևա-

սիրում եր աղով, չերբեմն ճաղի հացով, կաղամբով և այլն:

Այսպէս մեծացավ ու լծկան դարձավ մեր ջորան: Տալիան արդեն չոթ տարեկան եր և նրան դպրոց ուղարկեցին. այս հանգամանքը վորոշ չափով բաժանեց իրարից յերկու բարեկամներին: Դպրոցից վերադառնալիս Տալիան առաջին հերթին վաղում եր գումը՝ իր սիրելի ջորային տեսնելու, չերբ իմանում եր, վոր նրան ուրիշ տեղ չեն տարել. կիսադաքներ, ձեռքը կքսեր ճակատին և մի քանի տերեւ պոկելով՝ կեր կտար նրան, ապա հանգիստ կգար ճաշելու:

Այսպէս անցնում էին որեր ու շաբաթներ:

Չմեռն արդեն իր հոգեւարքն եր ապրում:

Դյուղացիները խոսակցութեան առարկան կոլեկտիւներ հիմնելու խնդիրն եր:

Քաղաքի բանվորները գյուղ յեկան և այստեղ այնտեղ հավաքույթներ կազմակերպելով՝ խոսում էին կոլեկտիւները նշանակութեան մասին... յեկույթներն ունեցան գյուղացիական ժողովներում և վերջն ել կոլեկտիւներ կազմեցին:

Դպրոցում դասատուն չերեխաներին ծանոթացրեց կոլեկտիւների նշանակութեանը, և միայն այդ և պատճառը, վոր յերբ Տալիայի հայրը տանը հայտնեց թե՛ մեր ջորային մացրել են կոլեկտիւի ցուցակի մեջ, այս հանգամանքը նրան դարձանք չպատճառեց, բայց խիստ ցավեց, վոր պիտի բաժանվի իր ջորային...

Ամենից շատ Տալիային անհանգստացնում եր այն

հանգամանքը, թե՛ իր ջորան արդյոք բավարար կեր կունենա կոլեկտիւում: Յերբ նրան համոզեցին ու համատարեցին, վոր ջորան այնտեղ յերբեք քողց չի գգալու, այդ ժամանակ նա իրավունք տվեց Նիկոյին տանել ջորան ու հանձնել կոլեկտիւին:

Նիկոյի տնից տարան ջորային, սակայն կոլեկտիւում ել չերկար կլանք չունեցավ ջորան. կոլեկտիւի անդամները վորոշմամբ յեղները բոլորը ծախեցին և ստացած գումարով տրակտոր ձեռք բերեցին:

Տալիան արդեն մոռացութեան եր տվել ջորային և շատ քիչ եր մտածում նրա մասին, սակայն մի յերեկո հանկարծ հիշեց ջորային և կոլեկտիւի աշխատանքներից վերադարձող իր հորը հարցրեց.

— Հալըրիկ, մեր ջորան ո՞ր ե. ի՞նչ արին նրան, վողջ ու առողջ ե:

Նիկոն կարմրեց. նա շատ լավ գիտեր, թե վորքան եր սիրում Տալիան ջորային, դրա համար ել պատասխանը՝ մի փոքր ուշացրեց:

— Ո՞ւր ե ջորան, — նորից գիմեց հորն իր հետաքրքրող հարցով և աչքերը չռած՝ անհամբեր սպասում եր պատասխանի:

— Մեր հարեանի յեղները, սրանց թվում նաեւ ջորան, արդեն ծախել ենք, սիրելիս, ստացած գումարով տրակտոր ենք ձեռք բերել: Այսուհետեւ մեր հողերը պիտի վարեն կոլեկտիւի տրակտորով. հողը կցանի, կհնձի և նույնիսկ կկալի. այնպէս վոր մեր յեղներին փոխարինել և տրակտորը, Տալիա...

— Այդ շատ լավ, բայց յեղները:

— Յեղներն ուրիշ տեղ կաշխատեն,

— Ուրիշ տեղ:

— Այո, սիրելիս, ուրիշ տեղ պիտի աշխատեն: Մեր կոլեկտիվը բավական մեծ ու ընդարձակ է, բավարար չափով ել հողամասեր ունենք. դրա համար ել յեղներով գլուխ չեյինք հանի. մինչդեռ տրակտորը պողպատե յեղ է և ամեն ինչ յոլա յե տանում, շատ կաշխատի և չի հոգնելու:

— Տրակտորն ավելի շատ է վարելու,—հարցրեց գլուխը կախ գցած Տայիան և մտաբերելով ջորայի ծախելը՝ աչքերից աղի արցունքներ սկսեցին գլորվել:

— Հայրիկ, յես այնուամենայնիվ ցավում ու խղճում եմ ջորային,—դժգոհելով բացականչեց Տայիան, յերբ Նիկոն վերջացրեց իր խոսքը տրակտորի մասին:

— Զորան վոչինչ նեղություն չի քաշելու, սիրելիս, միամիտ մնա ու հանգիստ լեղիր,—հանգստացրեց Նիկոն Տայիային և նորից շարունակեց իր ղըրույցը Տայիայի հետ:

II

Յերկրորդ որը Տայիայի հանգստի որն եր:

Տայիան առավոտ կանուխ դարթնելուն պես՝ հագավ շորերը, շտապ-շտապ նախաճաշեց և սովորական կարգով վազեց ընկերներին հետ խաղալու: Ընկերները, վորոնց համար նույնպես այդ որը

հանգստի որ եր, Տայիայի հետ միասին դուրս յեկան զաշտ և տեսակ-տեսակ խոզեր կաղմակերպեցին:

— Տղերք:

— Ի՞նչ կա. Տայիա,—այս ու այն կողմից ձայն ասին ընկերները:

— Բավական է վորքան խաղացինք. այժմ գընանք բոլորս կոլեկտիվը դիտելու, տեսնենք՝ ինչպիսի աշխատանքներ են տանում այնտեղ: Գիշերս հայրիկս պատմեց, վոր կոլեկտիվը ձեռք է բերել տրակտոր. հենց եղ տրակտորն էլ հետաքրքիր է տեսնել: Ի՞նչ կտեսք, տղերք:

— Յես ել գիտեմ, վոր արդեն գնված է տրակտորը,—բացականչեց Վալիկոն:

— Դու վճրտեղից գիտես,—գիմեցին բոլորը Վալիկոյին:

— Ինձ ել հայրիկս է պատմել:

— Հայրիկդ վճրտեղից պիտի իմանար, քանի վոր նա կոլեկտիվի անդամ չէ:

— Դու ի՞նչ գիտես, վոր անդամ չի...

— Անդամ չի,—նորից կրկնեց Թինիան:

— Անդամ չի,—ծոր տալով ու Թինիային ծաղրելով պատասխանեց Վալիկոն:

— Ինչո՞ւ յես այդպես անում, հայրիկդ չէ՞ր, վոր կոլեկտիվի դեմ արտահայտվեց ժողովում:

— Լավ է, վերջ տուր, քնձոտի մեկը...

— Քնձոտը դու չես:

— Ի՞նչ եք կովում, ի՞նչ է պատահել,—խոսակ-

ցութխան մեջ խառնուկեց Տաջիան և նեղացած նայեց կովոդներէր դեմքին:

— Ապա ինչո՞ւ է աստում, վոր հայրիկս կոլեկտի-վի անդամ է:

— Մինչև այժմ դիտեմ, վոր անդամ է եր, իսկ յեթե յերեկ է մտել, այդ արդեն ուրիշ է:— Թիւիտան չեր դադարում Վալիկոյին բարկացնելուց և մատը թափ տալով ավելի և ավելի ջղայնացնում եր նրան:

— Ավելի լավ է, վոր անդամ է, տղերք. գնանք բոլորս և տեղում տեսնենք ամեն ինչ:

— Գնանք:

— Գնանք—աղմկեցին բոլորը և շարք-շարք դե-պի կոլեկտիվ տանող ճանապարհն ուղղվեցին. աշ-խույժ յերգի ձայնը բարձրացավ դաշտում, և բոլորը ուրախ-զվարթ շարժվեցին առաջ:

— Տղերք, բացականչեց հանկարծ Տաջիան՝ մատը դնելով ճակատին:

— Ի՞նչ պատահեց, Տաջիա:

— Գիտե՞ք ինչ, տղերք, յեկեք նախաձաշտաններ տրակտորին:

— Ի՞նչ նախաձաշ, հարցրեց Վալիկոն:

— Ի՞նչ պետք է լինի, խոտից ավելի ի՞նչ կարող ենք գտնել ես բաց դաշտում:

— Տրակտորը ձեր տարած խոտն ի՞նչ պետք է անի, նորից զարմանք հալոնեց Վալիկոն, քանի վոր նա լսել եր, վոր տրակտորն անշունչ առարկա է և հերի փոխարեն, վորպեսզի կարողանա աշխա-

տել, խնամ Վալիկոն ունենա տաքացնող—ջերմացնող նյութ:

— Ինչ պետք է անի, կուտի,— ծաղրանքով պա-տասխանեցին ընկերները:

— Բայց չե՞ վոր տրակտորը խոտ չի՞ ուտում,— չեր դադարում առարկելուց Վալիկոն:

— Ապա ի՞նչ է ուտում, յեթե խոտ չի ուտում,— այս ու այն կողմից բացականչեցին ընկերները,— չե՞ վոր տրակտորն ել յեղների տեսակին է պատկանում միայն թե նա ազնիվ ցեղից է և ավելի ուժեղ... դու կարծում ես տրակտորը կեր չի ուղում...

Վալիկոն կասկածի մեջ ընկավ, բայց այնուամե-նայնիվ չհամոզվեց, վոր տրակտորը խոտակեր է և վճռականապես հայտարարեց.

— Յերթանք, և ձեր սեփական աչքերով կտեսնեք, վոր նա խոտ ուտող չի:

— Հապա ի՞նչ է ուտում:

Վալիկոյի լեզուն կապ ընկավ. նա վռչինչ չկարո-ղացավ պատասխանել, քանի վոր լավ չգիտեր, ինչո՞վ է սնվում տրակտորը: Վոր տրակտորը խոտակեր չեր—դրանում նա կատարելապես համոզված եր, բայց քանի վոր չկարողացավ անմիջական պատասխան տալ, ավելի լավ համարեց լռել և ինքն ել, հասակա-կակից ընկերների հետ, գնաց խոտ փնտռելու: Տղա-նեքն աբադ-արագ դես ու դեն ընկան, ժողովեցին անտառի բերանին գտնված նոր ծլած խոտերը, փըն-ջեր կապեցին ու տրակտորին նախաձաշի կեր տալու ակնկալութեամբ՝ քայլերն ուղղեցին դեպի կոլեկտի-

վի լաշնարձակ դաշտերը, ուր աշխատում էյին բավա-
կան թվով տրակտորներ:

Տղաները մոտեցան կոլեկտիվի բակին:

Բակից նրանք լսեցին ինչ-վոր մեքենայի դղրդո-
ցի ձայն:

Փանի գնում այդ դղրդոցը սաստկանում էր և
վարուցանքի աշխատանքից դուրսդուրնալով դանդաղ
մեքենան մոտեցավ կոլեկտիվի դռանը՝ բակը մտնե-
լու համար:

Այդ հենց տրակտոր մեքենան էր:

— Ես ինչի՞ նման ե, տղերք,— սարսափած բացա-
կանչեցին տղաները և իրար յետև կուչ յեկան:

— Տրակտորը հենց սա չե,— ինչի՞ նմանս վրն ե,—
համարձակ, գլուխը բարձր և դռն տված՝ բացականչեց
Վալիկոն:

— Տրակտոր, — համարյա միաբերան ու զարմա-
ցած բացականչեցին բոլորը:

— Տրակտոր ե, ապա ի՞նչ կարծեցիք:

Տրակտորը դանդաղ ընթացքով մոտեցավ տղանե-
րին:

— Քեռի, միթե ճիշտ սա չե տրակտորը,— դիմե-
ցին տղաները շոֆերին և հետաքրքրությամբ սկսե-
ցին զննել մեքենան:

— Այս ե, այո, տրակտորը, իմ փոքրիկ բարեկամ-
ներ:

Տղաները զարմացած նայեցին իրար:

— Լավ, բայց չե՞րք եք կեր տալիս ձեր տրակ-
տորին,— անհանգիստ հարցրեց Տալիան:

— Կեր, ի՞նչ կեր:

Ախորժակով սկսեց խնդալ շոֆերը, վորը հռնոցի
փոխվեց, չե՞րք նկատեց տղաների ձեռքին բռնած
փունջ-փունջ դալար խոտեր:

— Կեր առավոտներն ենք տալիս... բայց տրակ-
տորը վոչ թե կեր ե ուտում, այլ ընդունում ե ջեր-
մացնող նյութ և դրանով շարժվում ե... փոքրիկներ,
հետաքրքիր ե թե եդ խոտի փնջերը ինչի՞ չեք բե-
րել:

— Տրակտորի նախաճաշի համար ենք բերել
բայց...

Տալիան գլուխը կախեց, և ամոթից կարմրեցին
նրա աչտերը:

Շոֆերն իր ծիծաղը կրկնապատկեց, ապա կանգ-
նեցրեց տրակտորը և ոգտվելով չեքխաների հետա-
քրքրությունից, սկսեց ուրախ տրամադրությամբ
բացատրել տրակտորի նշանակութունը:

— Տրակտորը խոտ չի ուտում, բարեկամներս, սա-
կայն նրան տալիս ենք միշտ բենզին և ջուր. ա՛յ,
տեսե՛ք...

Շոֆերը բացեց յերկաթե ծածկոցը, տղաները
շարքով կանգնեցին, շրջապատեցին նրան և ուշա-
դրությամբ լսում էյին շոֆերի բացատրությունները
տրակտորի առանձին-առանձին մասերի և նրանցից
յուրաքանչյուրի նշանակության մասին:

Անասման եր տղաների զարմանքը, և անշարժ,
փայտի նման կանգնած, լարված ուշադրությամբ
հետևում էյին բացատրություններին և մանրամասն

դննում տրակտորի մասերը: Ամենից շատ դարձա-
ցած եր ու ապուշ կտրած Տայիան, վորովհետև շատ
համոզված եր, վոր տրակտորն անպայման խոտակեր
պետք ե լինել, մինչդեռ դուրս յեկավ, վոր մի ան-
շունչ մեքենա չե, անվում ե բենզինով ու ջրով և
տեղից շարժվում ու աշխատում գոլորշու ուժով:

— Յեա հո ասում եյի, քանի անգամ ասացի,
վոր տրակտորը խոտ չի ուտում. հիմա հո տեսնո՞ք,
համոզվեցի՞ք, — պարծենալով վալիկոն դիմեց ընկեր-
ներին և սկսեց ծիծաղել նրանց վրա:

— Ա՛յ, դու ել կասես, հա...

— Ի՞նչ, սուտ եմ ասում...

— Յեթե սուտ չի հապա ինչո՞ւ դու ել մեզ հետ
յեկար խոտ քաղելու:

Վալիկոն կարմրեց. տեսավ, վոր ինքն ել վորոշ
հանցանք ունի դրանում:

— Յես յեթե յեկա ձեզ հետ և սկսեցի խոտ քա-
ղել, այդ խոտը նրա համար եր, վոր... սկսեց մի
շարք պատճառաբանություններ բերել վալիկոն՝ գը-
լուխն արդարացնելու համար:

— Զուր են քո արդարացումները... ճիշտն են ե,
վոր դու ել հաստատ չգիտեիր տրակտորի ինչ լի-
նելը, քեզ ել հայտնի չեր, վոր նա մի անշունչ մե-
քենա չե, թե չե իր ժամանակին մեզ կասելի՞ր ու
կհամոզեյիր:

— Ի՞նչ եք կովում, փոքրիկ բարեկամներ, այդ
հո հանցանք չի, վոր մինչև որս չեք իմացել տրակ-
տորի ինչ լինելը. հիմա արդեն ձեր սեփական աչքե-

րով տեսա՞ք և համոզվեցի՞ք, թե ինչ բան ե տրակ-
տորը: Սրանից հետո մնում ե ձեզ, վոր դուք ել ձեր
հերթին բացատրեք ու հասկացնեք ձեր մյուս ընկեր-
ներին տրակտորի նշանակությունը, հետաքրքրու-
թյուն առջացնեք նրանց մեջ, վոր նրանք ել վա-
կուկեկտիվի դաշտերը, նրանք ել ձեզ նման տեսնեն
տրակտորը, նրա աշխատանքները և մոտիկից ծանո-
թանան նրա բոլոր մանրամասնություններին:

Շոֆերն այս բոլոր բացատրությունները տալուց
հետո բաժանվեց տղաներից, բարձրացավ տրակտորը,
նստեց իր տեղը և շարժման մեջ դնելով մեքենան՝
ուղղեց նորից դեպի դաշտերը — կիսատ թողած գործը
շարունակելու:

Դաշտի մեջ տրակտորի յետևից ձգվեցին քանդած
հողաշերտերը. իսկ տղաները ծարավի աչքերով հա-
փըշտակված նայում էին նրա աշխատանքներին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Փոքրիկ ագրոնոմը	3
2. Վաղը փետրվարի 25-ն ե	15
3. Բեժիկոյի հայտարարութիւնը	43
4. Ճամբար գնալու պատրաստութիւններ	53
5. Վնասված պտուտակը	69
6. Աղյուսի գործարան	83
7. Տախան	91

1800

1	1800
2	1800
3	1800
4	1800
5	1800
6	1800
7	1800

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0403043

